



GÖTEBORGS UNIVERSITET

Individuella utvecklingsplaner – hjälp eller styrningsverktyg?

Helene Ek och Katarina Ekhage

Inriktning/specialisering/LAU370”

Handledare: Martin Harling

Examinator: Ann-Katrin Jacobsson

Rapportnummer: HT07-2611-058

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen 15p

Titel: Individuella utvecklingsplaner – Hjälp eller styrningsverktyg?

Författare: Helene Ek, Katarina Ekhage

Termin och år:Ht -07

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare:Martin Harling

Examinator: Ann-Katrin Jacobsson

Rapportnummer: HT07-2611-058

Nyckelord: Samhälle, skola, individ, makt, styrning

Syfte: Studiens syfte är att belysa fenomen som makt och styrning och subjekt på såväl samhälls-, organisations- som individnivå.

Huvudfråga: Hur kan makt, disciplinering och social kontroll tolkas i en skolkontext?

Metod och material: Litteraturstudie med inspiration från diskursanalys. Relevant litteratur har granskats med fokus på studiens syfte.

Resultat: Det resultat vi har kommit fram till sker i form av en diskussion där vi problematiserar våra tolkningar av litteraturen och tillämpar dem på skolnivå, både för skolan som institution och för eleven som individ.

Diskussionen som vi för handlar om hur individuella utvecklingsplaner kan sättas i ett större sammanhang där begrepp som makt och styrning har stor betydelse. Vår förståelse är att IUP inte kan ses som en neutral handling, utan bör ses som en styrningsteknologi där läraren har en stor makt. Vi ser därför att lärarnas medvetenhet om de dolda funktionerna och maktstrukturerna i skolan måste förbättras.

1. Inledning	1
2. Bakgrund	2
2.1 Läroplanen	2
2.2 Individuella utvecklingsplaner (IUP)	3
3. Studiens syfte och frågeställningar	4
4. Teoretiska utgångspunkter	5
4.1 Socialkonstruktivism	5
4.2 Kritisk teori	5
4.3 Ontologi, epistemologi och metodologi	6
5. Metod diskussion	
6. Tidigare forskning	10
6.1 Makt, styrning och subjekt	10
6.1.1 Makt genom styrning	11
6.1.2 Styrningsteknologier	12
6.2 Skolans dolda funktioner	13
6.2.1 Den dolda läroplanen	14
6.3 Skolan och subjektet	17
6.3.1 Individuella utvecklingsplaner	17
6.3.2 Skolan	18
6.3.3 Subjektsskapande	19
6.3.4 Det fria subjektet i skolan?	20
6.3.5 Språket som maktfaktor	21
6.4 Sammanfattning	22
7. Diskussion	24
7.1 Samhället och individen	24
7.2 Samhället och skolan	25
7.3 Skolan och eleven	27
7.4 Individuella utvecklingsplaners eventuella konsekvenser	27
7.5 Didaktiska tankar	29
7.6 Arbetets svagheter	29
7.7 6.9 Vidare forskning	30
Referenser	31

1. Inledning

Den 1 januari 2006 blev det obligatoriskt för alla skolor att upprätta en individuell utvecklingsplan (IUP) för samtliga elever enligt grundskoleförordningen (1994:1194) 7 kap. § 2. Den officiella anledningen till införandet av IUP var att den skulle fungera som ett stöd i elevens kunskapsutveckling och även optimera möjligheterna till måluppfyllelse.

När den nya läroplanen infördes 1994 innebar detta en viss förändring för lärarna. Från att ha varit en läroplan med tydliga mål i varje ämne, till att ha blivit en läroplan där endast slutmålen är tydliga, och det är upp till läraren att tolka och utforma de riktlinjer som bär dit.

I vårt samhälle kan man idag finna tendenser till en allt mer ökad registrering och dokumentering av invånarna. Anledningen till denna ökning är att du som samhällsmedborgare ska få tillgång till, bland annat sjukvård och försäkringar (Wennbo, 2005). Även i skolan ökar kravet på dokumentationen om eleverna, detta för att läraren ska kunna säkerställa att eleven befinner sig inom ramen för måluppfyllelsen.

Utifrån den pedagogiska verksamhet vi befann oss i gjorde vi jämförelser om hur lärarna pratade om och använde sig av IUP. Det som är gemensamt för båda våra verksamhets förlagda utbildningsplatser är att IUPn upplevs som tidskrävande. Skillnaden däremot är hur lärarna utformar och använder materialet. På grund av de här olikheterna så var vår avsikt med den här studien från början att göra en jämförande analys av redan befintliga IUP material. Dock ändrades vår intention efter det första handledningstillfället, då vi kom i kontakt med litteratur som förändrade vårt förhållningssätt till IUP.

Frågor som uppkommer är bland annat; hur kan eleven påverkas av IUP, hur medveten är läraren om hur eleven kan påverkas, finns det någon bakomliggande orsak till att IUP infördes som ett obligatoriskt moment i skolan. Med utgångspunkt från dessa frågor tar vi oss an litteraturen. För att få svar på en del av våra frågor inser vi att vi blir tvungna att närma oss IUP utifrån ett samhällsvetenskapligt perspektiv, där man bland annat försöker förstå hur äldre samhällsstrukturer möter nya mönster. Här inspireras vi av den kritiska teorin, vars avsikt är att synliggöra de i samhället rådande diskursernas bakomliggande normer (Alvesson & Deetz, 2001). Ett tillvägagångssätt som vi metodologiskt är inspirerade av är diskursanalys.

Ur metodologiskt perspektiv är det intressanta att diskursanalysen uppmärksammar aspekter av samhällslivet som annars tas för givna och som därmed kan vara svåra att belägga med systematiska empiriska undersökningar. Utmaningen är att på ett övertygande sätt visa att det finns dolda strukturer som styr människors agerande (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wägnerud, 2007, s.240).

Vår ambition med denna studie är att belysa hur makt och styrningsteknologier påverkar individer i samhället. Vi hoppas att det resonemang vi för utifrån litteraturen kommer att leda till ökad medvetenhet hos, framförallt, oss som lärare.

2 Bakgrund

2.1 Läroplanen

Vi har valt att titta på Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo94) och uppmärksamma vissa begrepp. De begrepp vi belyser anser vi är av betydelse för vårt arbete och dem har vi valt att kursivera.

Inom skolan skall undervisningen ske under *demokratiska* former. Det räcker inte med att undervisa om de demokratiska *värderingarna*, detta för att elevens förmåga till att ta ett större *personligt* ansvar skall öka och för att eleven skall få ett *reellt* inflytande om det som undervisas och under vilka former det sker. Eleven skall inspireras till att skaffa sig kunskaper och bli *ansvarskännande samhällsmedborgare*, detta skall ske i ett samarbete mellan skolan och hemmet. Utbildning och *fostran* är en del av kravet på att överföra och utveckla det kulturella arvet som består av värden, *traditioner*, språk och kunskaper, från en generation till en annan. För att bli en god samhällsmedborgare bör eleven få möjlighet att ta till sig de rådande *grundläggande värderingarna* som finns, och det är skolans uppgift att *förmedla* de gemensamma *referensramarna* som alla i samhället behöver. ”Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet”(Lpo94, s3).

Eftersom kunskapen inte är statisk är det viktigt att eleven får tillgång till ett rikt utbud av olika kunskapsformer. Dagens samhälle består av en komplex verklighet där informationsutbudet är enormt och förändringarna sker snabbt. Därför måste eleverna snabbt kunna ta till sig ny kunskap som sedan skall kunna användas i olika sammanhang. Detta innebär också att de bör utrustas med ett kritiskt förhållningssätt för att kunna värdera de situationer som de kan hamna i. ”Språk, lärande och *identitetsutveckling* är nära förknippade”(Lpo94, s.5). Eleven skall få tillit till sin språkliga förmåga och ges tillfälle att kommunicera genom att samtala, läsa och skriva.

Läraren skall utgå från varje elevs förutsättningar och stödja de elever som har svårigheter. Det måste finnas en strävan efter att ge alla elever chansen att få utveckla nyfikenhet och *lust* att lära i alla skolor, för att stärka de i att känna tillit till sin egen förmåga. ”Eleven skall i skolan möta respekt för sin person och sitt arbete”(Lpo94, s7). Det är också lärarens uppgift att utgå från att eleven vill och kan ta ett personligt ansvar för sina studier.

Alla skolor bör utvecklas kvalitativt för att kunna nå de uppställda målen. Alla elever skall känna trygghet i skolan och få känna glädjen av att växa genom att bemästra *svårigheter* och på så sätt göra framsteg.

Rektorn har ett ansvar att ge pedagogerna den kompetensutveckling som de behöver för att de skall kunna utföra sina uppgifter. För att eleverna skall få betydande erfarenhet av arbetslivet utanför skolan skall rektorn *samarbeta* med olika arbetsplatser så att eleven kan förbereda sig för *fortsatta* studier och *yrikesinriktning*.

Skolan skall medvetet ”påverka och stimulera eleverna att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar”(Lpo94, s8). Genom att ha ett *etiskt* korrekt synsätt skall eleven kunna ta ett personligt ställningstagande till beslut som tar hänsyn till andra människors bästa

genom respekten för allas lika värde. ”Alla som arbetar i skolan skall i sin verksamhet bidra till att skolan präglas av *solidaritet* mellan människor”(Lpo94, s.8).

2.2 Individuella utvecklingsplaner (IUP)

En av anledningarna till att IUP blev ett obligatoriskt moment, är att skolorna enligt regeringen inte utgår från målen i kursplanerna och i läroplanerna i önskvärd utsträckning. Skolans ambition är att ge varje elev de bästa förutsättningarna för att nå de nationella målen. Genom att skapa en individuell utvecklingsplan för varje enskild elev menar skolverket att man får en större översikt över var eleven befinner sig i förhållande till kursplanens och läroplanens mål. Målen skall vara både kortsiktiga och långsiktiga och även realistiska. Det skall också beskriva hur eleven kan nå dessa mål. Eleven får då en tydlig bild över sina framsteg som förhoppningsvis leder till fortsatt motivation. Det skall vara ett hjälpmedel för skolan att på ett tidigt stadium fånga upp de elever som är i behov av extra stöd i undervisningen. Det är viktigt att det som står i IUP:n är framåtsyftande och skriven i positiv form då den har som uppgift att få eleven att utvecklas och växa i sitt lärande. Den får inte innehålla uppgifter som är integritetskänsliga för eleven, då det är en offentlig handling. Genom användandet av de individuella utvecklingsplanerna blir även skolan som verksamhet synligjord. Det är inte bara eleven som skall utvecklas. Skolan som modell i dagens samhälle behöver ständigt kvalitetsutvecklas för att följa samhällets krav och förändringar. Pedagogen, eleven och vårdnadshavaren skall vara delaktiga i arbetet med den individuella utvecklingsplanen. Förutsättningarna för denna samverkan och den fortsatta planeringen är att pedagogen före utvecklingssamtalet informerar eleven och vårdnadshavaren om målen i läroplanen och den bakomliggande dokumentation som finns. Pedagogerna skall kontinuerligt dokumentera elevens lärande och sedan analysera och bedöma det. Denna dokumentation tillsammans med en dialog med eleven skall ligga till grund för utvecklingssamtalet. På utvecklingssamtalet medverkar eleven, pedagogen och vårdnadshavaren som genom samverkan skall forma elevens individuella utvecklingsplan (Skolverkets allmänna råd 2005; Individuella utvecklingsplaner och allmänna råd).

Den problematik som vi har observerat i skolorna under vår verksamhets förlagda utbildning är den tidsnöd som lärarna känner i samband med IUP och framförallt hur lärare tolkar användandet av IUP:n olika. Det är utifrån dessa observationer som vi har valt att problematisera fenomenet IUP och hur det kan påverka eleverna i skolan. Hur skall IUP:n egentligen användas och finns det ett rätt sätt? Vad bör man tänka på som lärare när man skriver ett IUP underlag? Kan man förändra någonting i skolan som går emot samhällets uppställda riktlinjer? I samhället är de individualistiska tankarna starka, så även till en viss del i skolan. I riktlinjerna för de individuella utvecklingsplanerna kan man läsa att det inte bara är eleverna som skall utvecklas, även skolan som verksamhet behöver kvalitetsutvecklas i takt med samhällets förändringar. Vi tycker oss kunna se att förändringar i skolan kan vara svåra att driva igenom. Varför är det så? Måste man se skolan ur ett större perspektiv? Med anledning av detta kände vi oss manade att vidga vår problematisering och även titta på IUP:n ur ett makt- och samhällsperspektiv. Nu när IUP har blivit en obligatorisk del i skolan anser vi att lärarna bör vara medvetna om, betydelsen av hur eleven framställs i IUP materialet.

3 Studiens syfte och frågeställningar

Studiens syfte är att belysa fenomen som makt och styrning och subjekt på såväl samhälls-, organisations- som individnivå. Följande frågor avser precisera syftet:

- Hur kan man förstå politisk styrning i skolans värld?
- Hur kan makt, disciplinering och social kontroll tolkas i en skolkontext?
- Vad kan införandet av IUP (individuella utvecklingsplaner) i skolan innebära relativt ovanstående frågeställningar?

4 Teoretiska utgångspunkter

I det här avsnittet har vi valt att beskriva de teoretiska utgångspunkter som vi anser mest användbara för den typen av studie vi kommer att genomföra. Socialkonstruktivismen är för oss central, då vi ser skolan som en arena för både historiska och kulturella traditioner, dessa påverkar sedan individerna i deras subjektskapande. Enligt den kritiska teorin så är de handlingsmönster och tankar vi använder oss av skapade av historien, dessa vill den kritiska teorin synliggöra. Det vi kommer försöker göra är att synliggöra de mönster som ur ett maktperspektiv kan råda inom skolan. Vi förhåller oss till ontologin och epistemologin för att det förklarar hur någonting är men också hur någonting har uppkommit på grund av kunskap och vetande och på så vis utgör dessa två begrepp en helhet. Den metodologi vi har valt att förena med dessa teoretiska utgångspunkter är diskursanalys.

4.1 Socialkonstruktivism

Vår teoretiska utgångspunkt kommer att grunda sig på det socialkonstruktivistiska perspektivet. Här menas att verkligheten inte kan vara objektiv utan är socialt skapad i möten mellan människor. Socialkonstruktivismen är en del av det postmoderna samhället som hävdar att du kan aldrig veta vad en annan människa upplever och känner utan endast vara den som beskriver verkligheten utifrån ditt egna perspektiv. Våra kunskaper om världen är ingen spegelbild av verkligheten utan det är ett resultat av de kategoriseringar som vi väljer. Kategoriseringarna är socialt konstruerade mönster, som existerar i samhället. Den här mönsterbildningen är ett resultat av kulturella och historiska traditioner (Winther Jørgensen & Phillips 2000)

Positivismen är en filosofisk och vetenskaplig teori som har sitt ursprung i naturvetenskapen. Fakta bygger på objektivt empiriskt material där svaren antingen är sanna eller falska. Enligt detta synsätt går utvecklingen hela tiden mot det bättre (www.ne.se). Ordet kommer enligt Mats Alvesson & Kaj Sköldbärgs (1994) bok *Tolkning och reflektion* ursprungligen från latinets *positum*, som är *perfect particip* av *pono* som betyder sätta, ställa, lägga. Fakta är alltså någonting som finns och ligger framför forskaren som endast behöver samla in och systematisera det. Positivismens grundtanke är att data är observerbart och finns ute i världen så det gäller bara för forskaren att samla in och systematisera det utifrån vår begreppsvärld. I Sverige dominerade det positivistiska vetenskapliga synsättet ända in på 1960-talet då den började kritiseras (1994). Mycket av skolans grundläggande tankebanor är således uppbyggda utifrån det positivistiska perspektivet, vilket bidrog till synen på mätbar kunskap. Nils Gilje och Harald Grimen skriver i sin bok *Samhällsvetenskapernas förutsättningar* hur vetenskapen från och med mitten av 1800-talet kom att ersätta kyrkans och religionens makt gällande kunskapsfrågor (1992). Vi har valt att ta med en kort presentation av det här synsättet då vi anser att skolans traditioner ligger djupt rotade i positivismens tankar om den mätbara kunskapen.

4.2 Kritisk teori

I Mats Alvesson & Stanley Deetz (2001) bok *Kritisk samhällsvetenskaplig metod* skriver de att all forskning mer eller mindre är kritisk och att filosofiska, teoretiska och politiska antaganden har betydelse. Kritisk forskning strävar efter att ta reda på de bakomliggande normerna och de så kallade sanningar som råder i samhället och synliggöra dessa. Genom att

de synliggörs ökar chansen för individerna i samhället att ifrågasätta och förändra de rådande normerna. Två bildade riktningar möts i kritisk forskning, den ena är en kritisk tradition som finns i verk som har sitt ursprung inom kritisk teori och det andra är postmodern teoribildning där man ifrågasätter etablerade diskurser och institutioner. Den postmoderna riktningen är en kvalitativ och tolkande forskning som försöker förstå de sociala institutionerna genom empiriska studier (2001). Alvesson & Sköldberg (1994) markerar att kritisk teori måste verka för en frigörande samhällsvetenskap som inte talar för en viss tolkning som utgår från redan fastlagda mönster. Det som sker i den sociala arenan måste således förstås ur en historisk kontext. De mönster som redan existerar i vårt samhälle måste belysas ur dess motsatta synvinkel för att på så sätt visa att resultatet skulle kunna bli ett annat ur en kvalitativ vinkel. Svårigheten med kritisk teori är på vilket sätt god, medveten empirisk forskning bör bedrivas. Empirisk forskning bör belysas från motsatt håll, kvalitativ metod, och ge en mer nyanserad beskrivning av de dominerande regler som kännetecknar institutionerna (1994).

Genom att använda sig av kritisk teori och postmodernism försöker Alvesson & Deetz utveckla den kritiska samhällsforskningen. Inom den postmodernistiska grenen inriktar de sig mot de filosofiska ansatserna som har sitt ursprung i verk från bland annat Derrida och Foucault. Deras intresse låg i att se hur människorna och deras verklighet baserades på föreställningar om hur det skall/bör vara och där språket blev en väsentlig del. Både det postmodernistiska och den kritiska teorin vill avgränsa sig från den traditionella samhällsforskningen, som till stor del grundar sig på den positivistiska synen. Positivismen som vetenskap förkunnade att individernas frihet växer med kunskaperna från vetenskapliga metoder (2001).

En av den kritiska forskningens hörnstenar är att problematisera språket och föreställningar om en objektiv verklighet. Alla forskare är en del av kulturella traditioner, värderingar, egna intressen och fastställda föreställningar. Vad man måste belysa är vems ståndpunkt det är och vad det är man får/inte får se (Alvesson & Deetz, 2001). Den tyska filosofen och sociologen Jürgen Habermas är enligt Per Månson (1998) i *Jürgen Habermas och moderniteten* samhällsvetenskapens betydelsefullaste teoretiker. Habermas anses spela en viktig roll i utvecklandet av den kritiska teorin och han arbetade inom den så kallade Frankfurtskolan. Hans teori om det kommunikativa handlandet innebär att språket spelar en viktig roll i över de handlingar som sker mellan människor i den sociala gemenskapen (1998).

Den kritiska teorin drar paralleller till den Marxistiska teorin och menar att den sociala interaktionen inte är det enda som påverkar maktförhållanden i samhället utan att det materiella spelar en stor roll för människan. För den kritiska teorin som har sitt ursprung i marxismen blir bland annat frågor om hur produktionen är ordnad i samhället av central betydelse (Personlig kommunikation med Martin Harling (071207)).

4.3 Ontologi, epistemologi och metodologi

Mats Alvesson & Kaj Sköldberg (1994) anser i sin bok *Tolkning och reflektion* att vilken metod man använder inom samhällsvetenskapen inte är det viktigaste utan ontologin och epistemologin är hörnstenarna (1994). Nordin-Hultman beskriver begreppen som att ontologi betyder varandet, det som är och finns och epistemologi har betydelsen av kunskap och vetande(2004).

Helena Korps (2003) ställningstagande utgår utifrån en epistemologisk och ontologisk nivå i sin bok *Kunskapsbedömning – hur, vad och varför*. Ontologin har sin utgångspunkt i att det

existerande maktförhållandet format de gemensamma upplevelserna i samhället och vice versa, detta förhållande kan aldrig vara statiskt, att de strukturer som råder i samhället vid en viss tidsperiod sätter gränsen för vad som kan anses acceptabelt att tänka och uttryckas. På grund av samhällets komplexitet kan vissa tankar eller handlanden ses som mer rimliga, men dem kan aldrig ses som helt förutbestämda, på grund av människornas idérikeedom. Epistemologins ena utgångspunkt är att språket till stor del ger världen dess betydelse, vilket innebär att samhällets gemensamma språk formar tänkandet. Utifrån denna synvinkel kan saklig kunskap som uttrycker att världen är statisk inte existera, då människors uppfattning om världen är en blandning av det iakttagande subjektet och objektet (2003).

Enligt Alvesson & Sköldberg förekommer det inga rena tolkningsfria neutrala fakta, utan fakta är en tolkning av forskningsresultat. Kritiska röster anser att bland annat kultur, språk och makt försvårar för den vetenskapliga verksamheten. Inom samhällsvetenskapen förekommer det två motsatta forskningsinriktningar; den som grundar sig på objektiv ontologisk empiri och den som förespråkar en filosofisk och teoretisk tolkning utifrån ett ontologiskt och epistemologiskt synsätt. Genom forskning går det aldrig att komma fram till EN sanning, ger man tio forskare samma uppdrag att utreda en och samma forskningsfråga blir resultatet tio olika "sanningar" (1994).

Trots sin kritiska inställning anser Alvesson och Sköldberg inte att man skall förringa och helt bortse från empiriska resultat (rena otolkade fakta) som bygger på en kvantitativ forskning. Kritiken riktas mot den formen av empirisk forskning vars resultat sägs vara allmängiltiga. Dessa empiriska forskningsresultat är etablerade och till och med dominerade inom flertalet samhällsvetenskapliga kunskapsområden. Den kvalitativa forskningen mynnar enligt författarna oftast ut i de trovärdigaste resultaten. Väsentliga kriterier för det kvalitativa är att forskaren är observant och öppen för att empiriskt material är tolkningsbara på flera sätt. Skillnaden är att det kvantitativa utgår från studiesubjektets perspektiv medan det kvalitativa har sin utgångspunkt utifrån den infallsvinkel som forskaren anser vara den centralaste. Den kvalitativa metoden utgör oftast en fördelaktigare utgångspunkt för de ontologiska och de epistemologiska aspekterna, och tillåter en bredare tolkningsarena och att forskarens intentioner med forskningen framträder tydligare. Det som man bör vara observant på är att inte låta de kvantitativa resultaten bli bestämda speglingar av verkligheten (1994).

Hur vi uppfattar den tillvaro där vi befinner oss kallas med ett ord för ontologi. Betydelsen av vad som är verklighet för en person kan vara en annan verklighet hos en annan beroende på vilken verklighetsuppfattning individen har. Vi är medvetna om att de redan tidigare föreställningarna som vi hade om samhället och skolan kommer att påverka det sätt som vi tolkar och förstår vår nya insikt på. Vi har valt att utgå från Foucaults analyser om makt och styrning, därmed finner vi oss riktade till den idealistiska verklighetsuppfattningen. Enligt idealismen så är verkligheten konstruerad av det mänskliga tänkandet och medvetandet. Det är med utgångspunkt från det här synsättet som vi har valt diskursanalys som tillvägagångssätt. Det epistemologiska antagande grundar sig på att språket har en stor betydelse i sociala konstruktioner. Vår ansats blir utifrån detta resonemang det socialkonstruktivistiska synsättet, vilket innebär att subjektet konstrueras i det sociala sammanhanget (Åsberg, 2000)

Enligt Peter Esaiasson, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson & Lena Wängnerud (2007) som har skrivit *Metodpraktikan* så är diskursanalys förmodligen numera den vanligaste metoden för att analysera texter inom samhällsvetenskapen. Det är ett utbrett begrepp som det går att sortera in många olika studier under. Det är inte nödvändigt att använda sig av det

traditionella sättet att analysera texten, då den mänskliga erfarenhetsaspekten och institutionernas uppbyggnad kan vara viktiga utgångspunkter. Diskursanalys används för att se vilka maktstrukturer som ligger till grund för människors agerande. Språket ses som en viktig del i diskursanalysen då det inte speglar verkligheten, utan medverkar till att forma den. Vad som spelar en avgörande roll i hur människor uppfattar världen är bland annat texter och andra produkter av vad mänskligheten lämnar efter sig. I det här sättet att analysera diskurser ingår även den kritiska teorin som en viktig hörnsten, vars avsikt är att synliggöra de maktstrukturer som existerar i samhället (2007).

Marianne Winther Jørgensen & Louise Phillips (2000) beskriver i boken *Diskursanalys som teori och metod* ordet diskurs som i betydelsen av att språket är ordnat i olika mönster, dessa ordnade strukturer bidrar sedan till människors handlande i de olika sociala sammanhangen. Enligt det socialkonstruktivistiska tänkandet så är vardagen inte något objektivt som finns där ute. Vardagen är skapad i det sociala samspelet där både historien och kulturen speglas i våra handlingar och beteenden. Den sociala interaktionen bidrar till att bevara dessa strukturer. (2000).

En person som utvecklat teorier om diskursanalys är Michel Foucault. Hans intresse låg i att studera vad som accepterades och inte var accepterat i samhället under en viss tidpunkt. Makten var för Foucault en viktig del, då inte den i form av förtryck, utan makt i form av vilken diskurs som med en hegemonisk handling fick tolkningsföreträde. Varför vissa diskurser får tolkningsföreträde och hur detta går till är viktiga delar i Foucaults analyser (Winther Jørgensen & Phillips, 2000).

Vi har metodologiskt inspirerats av diskursanalysen men då studien primärt är att betrakta som en litteraturstudie, där vi refererar till diskurser som andra författare lyfter fram, skall inte vår egen diskursanalytiska ambition överbetonas.

5 Metod diskussion

I detta avsnitt kommer vi förklara hur vi gått till väga när vi bearbetade den litteraturen som vi har läst och vårt arbete baserar sig på.

Redan under sökandet efter relevant litteratur hade vi en viss förförståelse om vad vi letade efter, detta kan ha bidragit till vårt urval av litteratur. Vår handledare Martin Harling som är väl insatt i vårt ämne har rekommenderat en del av den valda litteraturen, vilket har varit till stor hjälp för oss. Tidskriften PM, Pedagogiska Magasinet, förde i samband med vår studies uppstart en diskussion om IUP, och dess vara eller inte vara, denna diskussion gav oss ytterligare bra tips på intressant och relevant litteratur av kända forskare inom ämnet.

Bo Johansson & Per Olof Svedner (2004) skriver i sin bok *Examensarbetet i lärarutbildningen* om två olika sätt att kategorisera texter på vid inläsning av material. Den första är att studera texter utifrån en systematik, den andra är att arbeta med hjälp av kategorier (2004). Vi har valt att läsa texter där vi använder oss av olika kategorier. Anledningen till detta val, var ämnets breda omfång. Rubrikerna makt, styrning och subjekt, som vi även beskriver i syftet, har varit dominerande vid vår kategorisering.

Ordet analys betyder uppdelning, sönderdelning. Vi har försökt att noggrant läsa valda delar ur litteraturen för att sedan plocka ut det som vi har ansett varit viktiga för vår studie. Motsatsen till analys är syntes, vilket beskrivs som sätta samman till en helhet. Vår ambition har varit att få de utvalda delarna av litteraturen att tillsammans bilda en helhet. Vi är medvetna om att vår helhetsuppfattning har förändrats under arbetets gång, på grund av att vår förförståelse förändrats när vi läst litteraturen upprepade gånger. Med anledning av detta ovanstående resonemang anser vi att trovärdigheten av vårt arbete ökar. Vårt arbete med att analysera texter har bestått av att, tolka så väl delar som helhet och att hitta en struktur på de mönster som framträder (Lindholm, 1999).

6 Tidigare forskning

I det här avsnittet kommer vi att föra ett resonemang om samhället och dess medborgare. Några begrepp som vi kommer att beröra är governmentality, diskurs och subjekt. Eftersom vi tar upp begreppen governmentality och diskurs så måste vi också förklara hur ett subjekt skapas och hur det påverkas av dessa ovanstående benämningar, dessa tre begrepp hör ihop vilket vi kommer att förklara längre fram i texten. Vi kommer även att ge en kort historisk redogörelse för det postmoderna och det moderna sättet att se på subjektet och vad dessa två teorier kan tänkas ha för betydelse för eleven i skolan idag.

6.1 Makt, styrning och subjekt

Eftersom vårt resonemang om den samhällsförändring som har skett ur ett makt och styrningsperspektiv bygger på Michel Foucault teori och analyser om förhållandet mellan makt, styrning och subjekt har vi valt att göra en kort presentation av honom.

Michel Foucault (1926-1984) var en känd fransk idéhistoriker och filosof och arbetade som professor i idéhistoria vid Collège de France från 1970. Hans stora passion var att analysera utifrån ett historiskt perspektiv olika vetandeformer, maktrelationer, sociala institutioner och människan som subjekt. Foucault studera vilka olika maktrelationer som dominerade i samhällena under olika tidsepoker. Utifrån dessa studier har han förklaringar till hur vi människor är idag. De normer och regler vi lever efter idag har sina rötter långt tillbaka i historien. Governmentality är ett begrepp som Foucault använder i sina verk om makt och styrning och ordet kan förklaras som ett sätt att styra genom kunskap om subjektens behov. Makten genom det här sättet att styra ses inte som nedtryckande för subjektet utan blir en produktiv kraft i samhället. Sven-Åke Lindgrens (2003) text *Michel Foucault och sanningens historia* beskriver att det centrala i Foucault analyser är diskursen som betyder ”regelstyrd framställning av utsagor, begrepp, teser och teorier som sammantagna utgör en serie av artikulerade föreställningar om någonting” (2003, s.349). Citatet förtydligar ordet diskurs betydelse av ett speciellt sätt att se världen. Lindgren framhäver att Foucaults texter ger många möjligheter till olika sorters tolkningar men till en hel del kritik. Kritiken är enligt Lindgren till viss del befogad, det finns motsägelser i Foucaults verk och utan någon förklaring eller självkritik ändrade han riktning (2003). Det finns viss kritik som har riktats mot Foucault där hans texter beskrivs som motsägelsefulla, och att den metodologiska helheten uteblir (Andreasson, 2007).

I Lindgrens (2003) text om Foucault beskrivs begreppet subjekt och dess olika innebörder. Det första som beskrivs är subjektet som ett handlande subjekt. Med det menar han att alla är vi aktörer som är påverkade av historien. Det andra som beskrivs är subjektet som underkastar sig ordning och makt och låter sig studeras för olika empiriska observationer, men även är öppen för självakttagelse. Foucault fortsätter sitt resonemang om subjektet med att ta upp tre historiska väsentliga processer, där han beskriver hur människan har skapat sig själv som kunskapsobjekt och på så vis bidragit till subjektsskapandet.

1. Empirisk observation, är ett handlande där människan sätts i fokus för observation. De fysiska och psykiska beteenden som människan använde sig av studerades och dokumenterades. Resultatet av dokumentationen bidrog till normen om hur den normala människan skulle vara.

2. Åtskiljande praktiker, här är normen bestämd och de som inte följer denna blir utplockad från gruppen. Genom att individen bli utplockad så sker det en inre självomvandling. Individen ställer sig frågan, vem är jag där?, alltså i den nya situationen. Detta urskiljande och den nya situationen bidrar till en del av individens nya identitet (Lindgren, 2003).

Individen går igenom en inre självomvandling. Det här sättet att delvis ändra sin identitet tar också Ingela Andreasson upp i sin avhandling *Elevplanen som text*, (2007) när hon utifrån Lacans teori beskriver hur exempelvis eleven i skolan identifierar sig med de subjektpositioner som eleven finner närmast sin egen identitet. Flyttas eleven från en grupp till en annan innebär det här ett nytt sammanhang för eleven. Den inre frågan hos eleven blir då vem är jag här? För ett svar på den här frågan tar eleven hjälp av de identifikationspunkter som redan är befintliga i diskursen. Det är de här punkterna som bidrar till att eleven delvis bildar en ny självbild (2007).

3. Självregleringstekniker, Eftersom de flesta människor är sociala varelser så bli gemenskapen en viktig faktor att sträva efter. Stöts vi bort från gruppen på grund av ett avvikande beteende så blir målet att så fort som möjligt försöka komma tillbaka. Vi är också väldigt välkomna tillbaka, men endast om vi fortsättningsvis kan följa den rådande normen. Det här innebär att vi måste reglera det beteende som inte passar in i den aktuella diskursen. Vägen dit sker genom så kallad självregleringsteknik eftersom det är hos den avvikande individen som problemet ligger.

Foucaults projekt kretsar kring subjekt, vetande och makt. Subjektet eller den så kallade moderna människan är en produkt av vår historia. Det krävs både vetande och makt i skapandet av subjektet, därför kretsar mycket av Foucaults arbete runt processer där dessa tre begreppen ingår (Lindgren, 2003).

6.1.1 Makt genom styrning

Inom varje tidsepok i samhället finns det olika maktrelationer som styr vem som har rätt att uttolla världen. I Mats Börjesson och Eva Palmblads bok (2003) *I problembarnens tid* beskrivs det hur kunskap och makt är tätt sammanflätade vilket innebär att de diskurser som har framträdande maktpositioner bestämmer riktlinjerna för de normer som skall råda i samhället (2003). För att få en ledande maktposition i samhället så krävs det kunskap om befolkningens behov och en förmåga till att kunna tillgodose dessa. Detta sätt att värna om befolkningens välfärd och produktiviteten benämner Andreasson i sin avhandling med begreppet *governmentality*, som hämtats från Foucault (2007). Karin Premer & Lars Göran Premer (2002) beskriver i sin bok *Klassrummets moraliska ordning* en av de stora maktapparaterna, vetenskapen, som historiskt sett hade företräde att producera så kallade "sanningar". Många av dessa sanningar lever kvar än idag och bygger på expertutlåtanden om hur vi människor utvecklas. För att behålla den ledande maktpositionen och då vara den rådande diskursen gäller det att övervaka och styra subjektet till egeninsikt om att detta är den enda sanningen (2002). Detta blir ett effektivt styrningsmedel för rådande diskurser. Skolans som institution bygger mycket av sin undervisning på utvecklingspsykologins forskning. Forskningen grundar sig på de modeller som beskriver de olika utvecklingsfaserna hos barnen, och det är utifrån dessa som skolans barnsyn vuxit fram. Även om ny forskning kommer om hur barn lär, så är traditionen starkt förankrad i skolan och även i samhället (Börjesson/Palmblad, 2003).

Även Elisabeth Nordin-Hultman tar i sin bok *Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande* (2004) upp hur djupt rotad den här traditionen ligger. Hon beskriver utvecklingsstadierna som fastliggande mallar där barnet ska växa uppåt och framåt i sin utveckling. Det här synsättet var präglad av positivismen som hade strävan efter det bättre. Den här teorin innebar att en tro på att alla är vi lika och utvecklas efter samma mönster, det här skapade genomsnittsbarnet som kom att bli normen för det normala (2004).

Enligt Börjesson och Palmblad (2003) har det skett en förändring till förhållandet till expertutlåtandet. Under en femtioårsperiod har vi gått från att inte vilja ha expertutlåtande om våra barn till att aktivt uppsöka experter för att få svar på frågor som rör våra barns beteenden, varför det här förändrade synsättet beror på ett väl planerat och strategiskt sätt att styra från maktens håll. Genom att göra föräldrarna delaktiga i ett samarbete med experten blir de invaggade i en trygghet att också de är med och bestämmer och påverkar. Det här är ett effektivt sätt att göra barns problem till individuella som kan åtgärdas med experthjälp. På det här sättet blir föräldrarnas teori om barnets individuella problem liktydig med expertens utlåtande. För att åtgärda problemet behövs expertkompetensen, detta innebär att tron på experter i vårt samhälle ökar. En så kallad frihet under reglerade former (2003).

6.1.2 Styrningsteknologier

Ovanstående stycke berör de diskurser som anses som sanningar, genom de så kallade styrningsteknologierna blir vi styrda att agera utifrån dessa. Andreassons tar upp begreppet styrningsteknologier där ordet teknologier står för ett samlingsnamn för de psykologiska, pedagogiska och administrativa verksamheter som styr människan på olika sätt för att behålla normalitet. En av de teknologier som beskrivs är den disciplinära makten som främst står för övervakning, normalisering och examination. Individerna övervakas utan att veta när det sker, det här skapar individer som hela tiden är medveten om sitt eget beteende. Ett beteende som måste utgå från det som är normen i samhället. De som avviker blir bestraffade på ett subtilt och rättande sätt. Genom att individer i gruppen blir rättade för icke normalt beteende, sänds samtidigt signaler till de övriga gruppmedlemmar om hur man bör uppträda (2007). Ett liknande resonemang förs i Lindgrens text där han beskriver Bentham's "panoptikon" som var en idé om en konstruktion där fåtålet kunde bevaka massan. Det fängelse som han byggde upp i sin idé var konstruerat så att cellerna låg i en cirkel med fönster utåt och gallerdörrar inåt. I mitten av den här cirkeln fanns övervakningstornet där alla celler kunde ses. Vid slutet av 1700-talet övergick man till en mer själslig bestraffning och den här modellen för övervakning skulle bidra till en självreglering genom att de intagna inte skulle veta när de var övervakade (2003). Normen för hur man ska vara och agera i samhället blir till en sanningens diskurs för människorna. Denna sanning kan förklaras som en hegemonisk handling. Ordet hegemonisk betyder, det enda möjliga och självklara. Examinationen i det här sammanhanget handlar om att kontrollera människans förståelse av de rådande normerna i samhället. Ständiga kontroller och övervakning blir människans vardag (Andreasson, 2007).

Gunilla Granath (2006) lyfter ner ovanstående diskussion till skolnivå och höjer ett varningens finger i sin artikel *Ensam har du ansvaret* för Individuella utvecklingsplaner, då hon beskriver utvecklingssamtalet som ett disciplinärt maktmedel. Med det menar hon att samhället idag har ändrats från government till governmentality. Istället för att styrningen kommer uppifrån och är centrerad så har vi idag en styrning som utgår från det fria subjektet. Granath beskriver Habermas och hans teori om "hur våra kommunikativa praktiker har ersatts av strategiska och att staten på detta sätt invaderar människors privata sfär" (2006, s,79).

Ett resonemang som kan härledas till Foucaults teori är det som Andreasson för om den pastorala makten. Förr gick människorna ofta till pastorn i församlingen för att bekänna sina synder och på så sätt också få syndernas förlåtelse. Eftersom religionen betydde mycket för människorna var detta en viktig procedur, och pastorns makt över deras själar blev betydande. Biktens syfte var att människorna skulle öppna sig och blotta sina inre tankar, och det gjorde de. Denna själsblotning blev en styrningsteknologi som kyrkan kunde använda sig av (2007).

I boken *I skötsamhetens utmarker* (2005) som är skriven av Mats Börjesson, Eva Palmblad och Thomas Wahl kan man utläsa att det även idag förekommer pastoral makt som en styrningsteknologi, och i och med att de beskriver dialogen som en viktig del i de olika expertutlåtandena så blir också vikten av att tala ut en styrande faktor. Likheter finns mellan det sätt som de kristna biktade sig på förr och på hur vi människor idag sägs ha ett behov att tala ut om våra problem. Här är det viktigt att lägga tyngden på begreppet våra, eftersom det i stor utsträckning beror på vår egen inre vilja att förändras. Det är hos individen problemet ligger (2005). Här kan man även dra en parallell till Granaths diskussion om utvecklingsamtalets funktion som ett disciplinärt maktmedel (2006).

6.2 Skolans dolda funktioner

Liljeqvist redogör för i sin bok *Skola och samhällsutveckling* (1999) att ordet makt inte förekommer någonstans i skolans styrdokument. Trots detta är den osynliga makten ständigt närvarande för eleverna. I skolan som institution är makten en förutsättning för verksamheten, eftersom den är uppbyggd i hierarkisk ordning. Skolan har varit, är och kommer troligen att förbli en maktdominerad institution där de vuxnas makt över barnen råder. Förr var makten synlig för eleverna genom exempelvis fysisk bestraffning och disciplinär ordning. Nu döljer skolan makten genom att inte lyfta diskussionen om vilka maktförhållanden som existerar i skolan och hur dessa har blivit till (1999).

En faktor som har spelat en stor roll för skolan är införandet av den nya styrningsmodellen. Från att ha varit en centraliserad styrning där staten var verksamhetens huvudman och där kommunikationen gick uppifrån och ner, så kallad envägs kommunikation, till att ha blivit en decentraliserad styrningsmodell. Detta innebär att förr kom besluten uppifrån, från staten och nu ligger makten utspridd på ett större plan staten, kommunerna och även omgivningen är styrfaktorer. I det nya systemet råder en tvåvägskommunikation. Några orsaker till förändringen är bland annat de ökade kraven på delaktighet och medbestämmande. Den viktigaste orsaken var troligen den gamla skoltraditionen som handlar om makten över tänkandet (Liljeqvist, 1999).

Skolsystemet har även en indirekt samhälllig funktion av att förvara eleverna men även ”sorteras och socialiseras så att de rådande maktförhållandena, klasskiktningen, tillgången på arbetskraft, arbetsdelningen och ytterst samhällsordningen som helhet upprätthålles och utvecklas” (Liljeqvist 1999, s.46).

Den här funktionen diskuterar även Boel Berner, Staffan Callewaert och Henning Silberbrandt (1977) i artikeln *Skola, ideologi och samhälle* där de problematiserar några av läroplanens mål så som jämställdhet, samarbete och individuallitet. En av anledningarna till att skolan får svårt att nå upp till de här målen är att vi, enligt författarna lever i ett

klassamhälle (1977). Helena Korp (2003) poängterar i sin bok *Kunskapsbedömning – hur, vad och varför* att undervisningen i dagens skola inte tar hänsyn till klassamhället. Skolans läroplan är uppbyggd utifrån förhållningssätt som gynnar medelklassen. Det här bidrar till att elevernas sociala bakgrund kommer att spela en viktig roll. De dolda koderna som eleverna förväntas tyda, blir lättare för medelklassens barn att förstå då de till stor del bygger på deras sätt att förstå och tolka världen. Då skolan är konstruerad utifrån detta perspektiv bidrar det till att arbetarklassens barn får svårare att förstå de dolda koderna som existerar i skolans värld (2003).

Utbildningssystemets viktigaste funktion är att upprätthålla reproduktionen av den dominerande ideologin vilken har sitt ursprung i de olika maktförhållandena som finns inom det ekonomiska och politiska intressena. Bourdieu och Passerons teori om den relativa autonomi är enligt artikeln en av de viktigaste aspekterna för att upprätthålla utbildningssystemets sätt att fungera. Den kan förklaras med att den styrande gruppen i samhället får sin verklighetsuppfattning att betraktas som den objektiva sanningen av alla i samhället, även av de som blir förtryckta av denna sanning. Detta kan ske genom att de förtryckta har svårt att se sin egen situation på grund av de påtvingade idealen och den positionen de på grund av detta befinner sig i. Eftersom att maktspelet är dolt ses denna inläring endast som informationsöverföring (Berner mf, 1977). Ytterligare en förklaring till skolan som funktion för reproduktion av det omgivande samhället gör Bertil Gustafsson (2005) i sitt avhandlingsmanus *Marx, Gramsci och reproduktion*. Han för ett resonemang utifrån Antonio Gramsci som var en framträdande person i tolkningen av marxismen. Gramsci beskriver de sociala institutionerna som ett mellanled i den marxistiska överbyggnaden¹ och basen². Institutioner såsom skolan, kyrkan, fackföreningar och liknande upprättas i samarbete med de socioekonomiska villkoren i samhället och är ideologiskt organiserade (2005).

I Bengt Abrahamssons (1973) artikel *Utbildningsfunktioner* beskriver han fem liknande funktioner som dagens skola har.

- Reproduktion av arbetskraft, detta innebär att utbildningsorganisationen ska stå för ny arbetskraft som ersätter de som försvinner bland annat genom dödsfall och pensionering.
- Absorption arbetskraft och produktion, vuxenutbildningar för svårplacerad arbetskraft.
- Social kontroll via socialisation och fysisk förvaring, det är ett sätt att vidarebefordra kunskaper, värderingar och beteendemönster till senare generationer. Den har en fysisk förvaringsfunktion, för arbetande föräldrar. När skolan blev obligatorisk bidrog det till att samhällets dominerade maktgrupper fick en utökad social kontroll.
- Sortering, där eleverna sorteras utifrån utvärderingar och betyg som grundas på prestationer, som avgör möjligheten för fortsatta studier. På det här sättet blir skolan ”en fördelningsservice åt utbildningssystemets intressenter” (1999, s.12).
- Tillgodoseende av individuell välfärd, att man på bästa sätt tillvaratar individens utvecklingsmöjligheter (1999).

6.2.1 Den dolda läroplanen

Donald Broady (2007) beskriver i KRUT nr.127 (3/2007) *Den dolda läroplanen* som är ett nytryck av Broadys text från 1981 (KRUT nr 16) historiken bakom uppkomsten till den dolda

¹ Marxismens ord för överbyggnad kan beskrivas som sektorer i samhället som till exempel staten, politiken, kyrkan, massmedia och fackföreningar (2005, s.190).

² Basen som begrepp kan beskrivas som det samhälliga produktionsförhållandena (ibid).

läroplanen. Begreppet dök upp under 1960-talet i USA, *the hidden curriculum* och under 1970-talet behandlades begreppet i västtyskland som *der heimliche Lehrplan*.

Uttrycket den dolda läroplanen innebär det som läraren inte är medveten om under lektionens gång. Läraren kan stå och prata om matematik, men det är betydligt mer än matte som läraren förmedlar. Den dolda läroplanens direkta funktion är att upprätthålla hur skolan som institution är uppbyggd utifrån ramar som undervisningen måste hålla sig inom som till exempel tid, antal elever, lokalen, moment som skall genomgå mm. Fostran är ordet som täcker stora delar av förklaringen till den dolda läroplanen. Under skoldagen tränas elevernas attityd genom att de måste lära sig vänta på sin tur, räkna upp handen när de vill säga något, passa tider och hålla överenskommelser (2007).

Bertil Gustafsson (1981) framhåller i sin bok *Den dolda läroplanen* att det i varje samhälle finns regler för att medborgarna skall kunna följa den rådande normen efter bästa förmåga, genom att se till regler och förordningar. Även på klassrumsnivå finns det regler som bör följas för att fylla normen som ideal eleven. Eleverna själva är med och dikterar vilka regler klassen skall ha under de så kallade trivselreglerna. De tror att de bestämmer helt själva vilka regler som bör vara med men detta sker utifrån den dolda funktionen om de förväntningar de vet att de har på sig som elever, efter den rådande normen. Man har gått från disciplinering till ”demokratiska” former. Trivselreglerna uppkommer för att skapa arbetsro i klassrummet som innebär att eleverna skall störa så lite som möjligt genom att sitta vid sin plats och inte prata i onödan. Inom de ramar som finns är det upp till varje lärare att försöka skapa det optimala arbetsklimatet. Detta kan ske genom att läraren styr genom vissa dolda maktmedel, som till exempel genom elevernas placering i klassrummet, ge frågan till den som tyst sitter och räcker upp handen, skapa dagliga rutiner, eller köra med öppna hot om att vissa saker inte kommer att hända om de inte uppför sig eller det motsatta om de uppför sig väntar en belöning. För att uppnå målet med en lugn lektion kan läraren även planera in lektioner efter vad hon tror att de orkar med vid ett visst tillfälle, före och efter långrast. Lugnet går att nå genom regler och rutiner men även om alla elever vet hur man bör uppföra sig har inte alla den motivation som krävs för att själva upprätthålla ordningen (1981).

För att få reda på de bakomliggande orsakerna till den dolda läroplanen måste vi gå bakåt i tiden och se vilka diskurser som var rådande i samband med införandet av den allmänna skolan. Skolan var från början resultatet av en borgerlig ideologi med avsikt att utbilda de sina. Medborgarna som inte var borgare var stort till antalet, och med rädsla att denna stora massa skulle utgöra ett hot i samhället blev det en skola även för dessa. Syftet med denna skola var att de skulle socialiseras till goda samhällsmedborgare. I denna skola var den dolda läroplanen inte dold. För läraren var det självklart att fostra eleverna och detta skedde genom synliga disciplinära maktmedel. Enligt Brodys resonemang blev den dolda läroplanen dold i samband med progressivismens intåg. Detta nya synsätt innebar ett ifrågasättande av den gamla strukturen i skolan som var uppbyggd efter tankar om lika undervisning och moraliska utgångspunkter för alla elever. Nu skulle eleven sättas i centrum vilket innebar att undervisningen skulle formas mer utifrån den enskilda individen. På grund av denna förändring blev elevens inre en viktig del i skolans värld. Den individuella utvecklingen som förr skulle hanteras av hemmen kom nu att bli skolans ansvar, Brody beskriver det här som ”förstatligandet av barnets själ” (2007, s28). Förklaringen till detta är att den undervisning som ser till varje elevs individuella behov var den undervisning som förr bedrevs i de borgliga hemmen, där läraren hade en elev att ombesörja. Det var den statliga skolan som fick nöja sig med att styra elevens yttre. Genom progressivismens spridning kom även det individuella perspektivet att präglade den statliga skolan. Den stora skillnaden blev i den statliga skolan att

det var en lärare och 25-30 elever. Det som Broady vill poängtera i sitt resonemang är att de borgerliga traditioner som än idag delvis ligger till grund för skolan kanske inte är det optimala sättet att möta dagens elever på (2007).

Gustafsson (1981) skriver att redan från första skoldagen manifesterar skolan sin makt genom första skoldagens upprop. Uppropet initieras av skolan som skickar ut en inbjudan och har lagt upp agendan för detta speciella tillfälle. Detta innebär satt läraren informerar föräldrar och elever om skolan som organisation och andra fakta som kan vara bra för dem att känna till. Denna information skulle lika gärna kunna skickas ut i pappersform då den inte innehåller någon tvåvägskommunikation som Läroplanen förordar. Detta är skolans sätt att visa upp sig som en fungerande organisation som vet var den står och vart den är på väg, en dold makt funktion som sätter merparten av föräldrarna i en underlägsen position (1981).

Enligt Broady går den dolda läroplanen inte att avskaffa med nuvarande skolsystem men den måste göras synlig. Mycket av det som sker under lektionstid skulle bli begripligt om man ser de underliggande maktfaktorerna och att det ofta sker genom omedvetna handlingar hos läraren. Broady poängterar även att läraren inte kan hållas helt ansvarig för de maktförhållanden som råder i skolan. Valen som läraren gör grundar sig på omedvetna styrningsfunktioner. Ett exempel på en så kallad maktkamp mellan elev och lärare är den om kepsförbudet. Vissa dagliga ritualer säger mer till eleven än det sagda ordet. Lärarens ”god morgon” får funktionen av ett kommando som betyder, nu är jag här (läraren) sitt ner och var tysta för nu ska min lektion börja (2007)! Gustafsson poängterar (1981) även han att ansvarsfrågan angående maktförhållandena för skolans vardag inte styrs av läraren kanske till och med inte ens hos skolan som institution. Ansvaret ligger där makten befinner sig, det vill säga i de ekonomiska och politiska styrningsorganen. I sitt resonemang beskriver han lärarens position som längst ner i hierarkin, det uppdrag som läraren har fått går inte att påverka utifrån den position som läraren har. Läraren blir på så vis förmedlare av det kulturella och de strukturer som ingår i samhällssystemet (1981).

Gustafssons för ett resonemang om att samhället är uppbyggd utifrån dolda maktstrukturer som de flesta av oss inte vet att vi omedvetet styrs av. Det enda sättet som vi kan bryta oss loss från våra gamla invanda handlingsmönster är genom medvetenhet om de strukturer som råder (1981).

Även Broady för en liknande diskussion när han skriver att den dolda läroplanen inte går att avskaffa med nuvarande skolsystem men de måste göras synlig. Många inslag i undervisningen och skolans sociala liv skulle bli begripliga om vi betraktade de som led i att upprätthålla maktförhållanden och inte som en medveten handling hos läraren. En ständig kamp pågår som visar vem som bestämmer, eleverna får inte ha keps på sig eller tugga tuggummi. Skolan har väl ingrodda ritualer som inte låter sig rubbas, även dessa bygger på maktförhållandena. Till exempel signalerar lärarens godmorgon inte enbart god morgon utan att nu är jag här och nu skall ni vara tysta så att lektionen kan börja. Makten kommer inte enbart uppifrån utan makten kan även härröras till Foucault teori om maktens mikrofysik. De som arbetar inom skolan kan dra paralleller dit och många undersökningar av den dolda läroplanen är exempel på maktens mikrofysik. Där makten växer fram underifrån ”i förhållande mellan människor och de ritualer och kunskapssystem som kännetecknar de olika institutionerna i samhället”. Skolan är en del av samhället och inte en avspeglning av samhället (2007).

6.3 Skolan och subjektet

Att skolan berör eleverna på olika sätt är ett självklart faktum, men hur, när och på vilket sätt påverkas de? Våra ambitioner med detta avsnitt är att redogöra för de teorier vi tycker är relevanta för subjektskapandet i samspel med skolan som social arena.

6.3.1 Individuella utvecklingsplaner

Enligt Steve Wretmans artikel, *IUP – risker och möjligheter* förändrades kunskapssynen radikalt när den nya läroplanen infördes. Skolan gick från en kvantitativ kunskapssyn där empirismen, som främst står för kunskap genom erfarenhet och positivismen, som står för konkret observation för att säkra fakta, hade varit rådande, till en kvalitativ syn på lärande som utgår från en konstruktiv syn på lärande. Vilket innebär ett lärande som utgår från det kognitiva, det metakognitiva och det sociokulturella perspektivet. Problemet för lärarna idag är tolkningen av läroplanen. Förr beskrev läroplanen vad undervisningen skulle innehålla, nu är det upp till varje lärare att själv forma undervisningen så att eleven når målen. Wretman ser detta som ett problem för lärarna eftersom de inte har fått fortbildning i att tolka läroplanen utifrån det nya synsättet. En stor del av lärarkåren idag tolkar läroplanen utifrån ett kvantitativt synsätt på grund av att de inte är utbildade i att tolka det kvalitativa paradigmet som läroplanen numera bygger på (2006). Andreasson (2007) för ett resonemang där hon beskriver IUP som ett svar på den förändring som skolan har gått igenom. Från att ha varit en enhetlig skola med en sammanhållen skoldiskurs, till en skoldiskurs som mer styrs av individuella val och fria skolformer. Vidare menar Andreasson att:

Dagen samhälle förändras snabbt och kunskapssamhället idag behöver andra slags kompetenser. Enligt den nuvarande skoldiskursen skall skolan inrikta sig på att forma självreglerade, flexibla, ansvarstagande och kreativa elever som besitter social kompetens och kan söka sin egen kunskap. (2007, s 65-66)

I samband med den nya målstyrda skolan blev dokumentationen en viktigare del i skolans rutiner, för att bland annat säkerställa att eleven är på rätt väg mot målen (Andreasson, 2007). I artiklarna *Syftet med IUP är inte IUP* av Wretman (2006), och *Elevinflytande, elevansvar och lärande* av Helena Moreau (2006) berörs det faktum upp att IUP:n inte är ett mål i sig, utan skall ses som en dokumentation över processen mot måluppfyllelsen, och elevens sätt att utveckla sitt eget lärande. För att eleven skall kunna utveckla sitt lärande måste de veta vad det är de skall utveckla. I undervisningen måste det finnas tid för elev att utveckla sin metakognitiva förmåga. Att eleverna genom diskussioner och egna reflektioner, med stöd frågor, blir medvetna om hur de tänker om sitt eget sätt att tänka och att de kan använda sig av kunskapen och även verbalt beskriva den. I skolorna idag är inte undervisningen uppbyggt för det metakognitiva tänkandet. Rapporten visar att när eleverna skall reflektera över sitt lärande i exempelvis sina loggböcker blir det istället en redogörelse för vad de gjort under dagen/veckan (2006). Att mer kraft måste läggas på dokumentationen i dagens målstyrda skola är inget som är unik för bara svenska skolor, även skolorna i England brottas med dokumentationen och den tid det tar från övrig verksamhet.

I artikeln *The relationship between schoolculture and IEPs* beskriver Sue Pearson införandet av IUP:n i engelska skolor som inte helt problemfritt. Pearson skriver att det är lättare för vissa skolor att ta till sig IUP:n än för andra. Det här beror på hur djupt rotad den traditionella skolkulturen är. De olika skolkulturer som hon tar upp är; *individualism*, som innebär att läraren arbetar mycket självständigt, nästan helt utan övrigt samarbete, *balkanism*, här finns det mycket rivalitet mellan lärarna, *collaboration*, lärarna samarbetar och hjälper varandra,

contrived collegiality, en mindre grupp lärare samarbetar. Skolkulturen bidrar till att IUP:n behandlas på olika sätt, vilket innebär att eleverna blir på olika sätt berörda av IUP:n (2005). Även Tony Lingard (2001) beskriver IUP användandet i några engelska skolor som inte helt tillfredställande i sin artikel *Does the Code of Practice help secondary school SENCOs to improve learning*. Han anser att användandet av IUP är en onödig administrativ börda för lärarna och att den trots de goda intentionerna endast tar tid från läraren som kunde ha ägnats åt en direkt kontakt med eleverna. För de lärare som redan har ett effektivt sätt att möta elevernas behov på beskriver bara IUP:n deras redan befintliga system (2001).

6.3.2 Skolan

Dagens skola kan ses som utvecklad från den positivistiska epoken som byggde sin teori med utgångspunkt i en naturvetenskaplig uppfattning. Dion Sommer (2005) beskriver i sin bok *Barnomspsykologi* hur vetenskapen har konstruerat modeller för barns utveckling. Vetenskapen spelade en stor del i människornas liv. Den rådande föreställningen under 1900-talet var att barns utveckling sker på vissa allmängiltiga och lagbundna sätt. Eftersom vetenskapen hade väldigt starkt inflytande över folket förr så var det ingen som ifrågasatte det här utvecklingsförloppet hos barn. Ambitiösa forskare gjorde upp modeller av barns utveckling där varje steg visades tydligt. Genom dessa modeller blev det möjligt att kategorisera de olika utvecklingsförloppen. Problemet blev att det så kallade normala utvecklingsförloppet kom att fungera som en måttstock för hur alla barn bör utvecklas. Den här utvecklingen av forskningen var inte meningen, utan forskarnas ambitioner var att studierna kunde användas som kulturella metaforer under en längre tid, det skulle också kunna fungera som vägledning till barnmorskor och föräldrar. På grund av den legitimitet som vetenskapen hade då och har än i dag blev de olika utvecklingsstadierna omformulerade till normativa krav på hur utvecklingen hos barn ska fortskrida (2005).

Det här sättet att kategorisera och beskriva eleven utifrån modeller av barns utveckling kan man även se i Elfströms (2005) observationer i boken *Varför individuella utvecklingsplaner?* Elfström fann att det finns olika samtalslistor/checklistor som användes för att beskriva eleven inför det kommande utvecklingssamtalet. Genom att granska de olika listorna framkom vilken syn som präglade verksamheten, och vilka teorier och utgångspunkter som var rådande. Två olika barnsyner blev tydliga. Den modernistiska synen som följer normen om det normala utvecklingsförloppet hos barnet. ”Genom observationer menar man sig upptäcka och beskriva barnet och det går att kontrollera mot mallen” (2005, s.126). Det andra sättet som framkommer är det postmodern konstruktivistiska där man använder sig av frågor som hur, när och i vilka situationer som barnet visar sina förmågor. Synsättet bildar ett mer aktivt barn och stämmer på så sätt mer överens med läroplanen. Båda dessa synsätt figurerar i de dokument som verksamheten använder sig av för att beskriva eleven, enligt Elfström (2005). Granath styrker genom sina observationer att det finns underliggande tankar om vetenskapliga ambitioner i den modernistiska andan. På den skolan som hon genomförde sina observationer använde de sig av mallar där redan färdigformulerade frågor fanns. Lärarnas avsikt med användandet av mallarna var att alla elever skulle bemötas på liknande sätt. Skolan strävar officiellt efter det unika och individuella, men de verktyg som används kräver enhetliga jämförbart mätbara resultat (2006). Även Lynn Fendler (2001) belyser i sin artikel *Educating Flexible Souls: The Konstruktion of Subjectivity through Developmentality and Interaction* läroplanens underbyggande mekanismer som grundar sig på utvecklingspsykologins strukturella mönster, vilket härstammar från den positivistiska synen som anser att vi utvecklas framåt och uppåt i fasta stadier. Rent iakttagbart visar sig detta i hur läraren planerar

och genomför sina lektioner. Utvecklingspsykologin och tankarna om den effektiva framåtsträvaren bildar tillsammans med vår målstyrda skola ramen för det normala (2001).

6.3.3 Subjektsskapandet

För att försöka förstå vilket inflytande som skolan kan ha på elevernas identitetsskapande så har vi valt att ta med en teori som beskriver denna process. Det är utifrån Andreassons (2007) redogörelse om subjektsskapande som vi bygger detta resonemang. Skolan är en av de större sociala diskurserna i samhället och den är obligatorisk. Eleverna tillbringar stor del av sin tid här och detta kan bidra till påverkan i deras identitetsskapande. För att förstärka detta resonemang hänvisar hon till Stuart Halls synsätt på identiteter. Hall menar att identiteten är splittrad och försöker bli hel genom att identifierar sig med olika delar från olika diskurser. Strävan för jaget är att bli en produkt av en diskurs, något som förmodligen aldrig kommer att ske (2007).

Det är utifrån två olika synsätt på subjektet och identiteten som Andreason för sitt resonemang. Det första är det essentialistiska sättet som innebär att identiteten är given genom att människan betraktas som ett enhetligt subjekt. Begrepp som används inom det här synsättet är klass eller kön. De uttryck som dominerar är "sitt sanna jag", "innerst inne är han..." eller "vara sig själv". Det andra sättet att se på subjektet och dess identitet är utifrån ett diskursivt sätt. Vilket innebär att subjektet formas i diskursen och är formbart alltså inte statiskt. I skolan som social arena blir eleven tvungen att anpassa sig och det är genom den anpassningen som elevens identitet blir tillgänglig i en så kallad förhandlingsprocess. I skolans diskurs finns det olika positioner som eleven kan välja att identifiera sig med. Varje position har sin förväntning på hur eleven skall vara och de är föränderliga. Väljer eleven att identifiera sig som "ideal eleven" måste vissa kriterier uppfyllas, vad som får sägas och inte sägas och hur man bör uppföra sig. "Subjektet vilar inte i sig självt utan bestäms utifrån diskursen" (2007, s.34).

Andreasson för även ett resonemang där hon använder sig av Lacans tankar om spegelfasen, vilket innebär att barnet speglar sig själv i betraktarens ögon och den spegelbilden hjälper sedan barnet att forma sin identitet. Barnet möter en bild av sig själv i den andres sätt att se på barnet. Den andres bild av barnet kan leda till en spricka inom individen. I skolan kan det här ta sig uttryck i att eleven anses som "stökig", har "anpassningssvårigheter", "är i behov av särskilt stöd" eller är "intelligent". Den sprickan som uppstår inom individen leder till ett sökande efter sig själv och sin plats i tillvaron. Individuella utvecklingsplaner skulle kunna ses som en av dessa spegelbilder och genom detta bidra till en pusselbit till elevens självbild och identitetsbygge. Eleven behöver inte identifiera sig med det som skrivs i IUPn, utan det är bara ett positionserbjudande från skolan. Samtidigt kan det vara svårt för eleven att stå emot dessa erbjudanden som dessutom dokumenteras och förmodligen upprepas under varje utvecklingssamtal (2007).

Vi har i Granaths artikel påträffat kopplingar som överensstämmer med Lacans teori om spegelfasen. Granath har suttit med vid ett antal lektioner och under några utvecklingssamtal för att se hur samarbetet/makten mellan lärare, förälder och elev visar sig. Vid de flesta samtalen styrdes eleverna åt någon riktning det här innebär också att föräldrarna indirekt får vissa val. Antingen kan man hålla med läraren eller också så liar man sig med sitt barn eller så intar man en attackerande position. Det här kan kopplas till Lacans teori om spegelbilden. Föräldrarna har en bild av sitt barn, när den här bilden inte överensstämmer med lärarens bild av barnet får det konsekvenser. På samma sätt är det med elevens identitet, den bild som

läraren har av eleven kan vara svår för eleven att identifiera sig med. Det som Granath observerade var att läraren styrde samtalet genom att berömma eleven för det som ur lärarens tycke var bra, men sen lades ändå skulden på eleven för de problem som fanns, ”inte tillräckligt motiverad”, ”pratade för mycket”, ”pratade för lite” och ”umgicks med fel kompisar”. Personligheter som inte passade in i skolans diskurs. Inte i något fall har hon sett att läraren tar på sig skulden och försöker ändra på sig eller sitt sätt att undervisa. Slutsatsen och det som senare dokumenteras i IUPn är det problem som ligger hos eleven och som eleven ska arbeta med att förbättra (Granath, 2006). Korp (2003) beskriver det sociala samspelet i klassen som dynamiskt och där utgångspunkten här är den sociokulturella teorin som härstammar från Vygotsky. Detta sätt att tänka på innebär att vi lär oss av varandra och med hjälp av varandra. Han beskriver den proximala utvecklingszonen som innebär att det du kan idag med hjälp av handledning ska du imorgon klara på egen hand (2003). Den dokumentation som ligger till grund för utvecklingssamtalet speglar inte det sammanhang som eleven faktiskt ingår i, utan är individuell där läraren plockar ut eleven ur sitt sammanhang. Enligt riktlinjerna ska IUPn vara framåtskridande men det som Granath observerade var att de snarare byggde på dokumentation om ett då och ett sen (Granath, 2006).

6.3.4 Det fria subjektet i skolan?

Andreasson (2007) tar upp begreppet den liberala styrningen där hon redogör för Foucaults teorier om det fria subjektet. Makt kan aldrig utövas om subjektet inte har en viss frihet och är aktiva i sin egen styrning. Människa måste få tro att hon kan påverka sin tillvaro men de val hon gör måste gå innanför de normer som redan finns i samhället. Gör man andra val som inte ligger inom ramen för dessa normer så blir man en avvikande person i samhället som bör rätta in i ledet. Fri är endast de som förhåller sig positiva till normerna (2007). Den här reglerade friheten har även utvecklats i skolans miljöer, men den kan bli problematisk för många av våra skolelever vilket Fendler för resonemang om.

Fendler(2001) anser att det inom dagens skola finns tre pedagogiska diskurser som behandlar den barnsyn som förekommer; det är föreställningen om det hela barnet, utvecklingsdiskursen och interaktiv pedagogik. I sin artikel för hon ett resonemang om att den pedagogiska diskursen som nu råder inom utbildningsväsendet idag i själva verket inte passar alla elever. Sättet att undervisa går ut på att utveckla det individuella, flexibla och att ett allt större ansvar läggs på eleven. Detta sätt att undervisa bidrar enligt Fendler till ett skapande av ett subjekt i skolan som genom utbildning når frihet. Det finns många teorier om hur barn tar till sig kunskaper. En utgångspunkt som Fendler tar i sin analys är diskursen om det hela barnet, där barnet beskrivs som en aktiv individ, med en önskan om att vara deltagande i sökandet efter kunskap. Eleven drivs av en inre motivation, och som lärare skall man utgå från att alla elever besitter denna drivande kraft. Detta ställer sig Fendler och även Marianne Dovemark (2007) i sin bok *Ansvar – hur lätt är det?* sig kritiska till. Dovemark har under sina observationer uppmärksammat att den inre motivationen till självständigt arbete endast finns hos ett fåtal elever. De flesta eleverna upplever att de behöver tydliga ramar för att veta vad läraren kräver av dem. När dessa ramar inte finns upplevs skolan som rörig och slapp. De som vinner på detta system är de målmedvetna eleverna som har den inre motivationen (2007).

Relationen mellan lärare och elev har förändrats på grund av införandet av IUP. För att läraren ska kunna dokumentera eleven på ett individuellt sätt så krävs det en noggrann observation av eleven. Enligt Fendler kan paralleller dras från denna observation till ett

kontrollsamhälle (2001). Detta är även något som Elfström (2005) tar upp där hon beskriver eleven som ständigt övervakas och utvärderas bland annat genom IUP. I det disciplinära samhället som representerar gårdagens moderna samhälle nöjde man sig med att testa eleverna vid en så kallad slutbesiktning. Det fanns inte så många val för eleven vilket innebar att det var beständiga normer att följa och dessa blev tydliga. I dagens samhälle gäller det för eleven att vara betydligt mer flexibel och att ha förmågan att kunna anpassa sig till normer som förändras beroende på sammanhanget (2005).

Vi har dragit paralleller mellan Elfström och Dovemarks (2007) resonemang om den nyliberala styrningsmodellen. Båda poängterar att den individuella friheten är begränsad till de redan etablerade valmöjligheterna som finns i skolan. Dovemark poängterar att det är viktigt att eleven är medvetna om valmöjligheternas framtida konsekvenser och att de har stöd hemifrån(2007) Flexibiliteten och individens frihet är viktiga inslag i skolan men alla ställer sig inte helt okritiska till det.

Lynn Fendler(2001) anser att vår tids hyllande av flexibiliteten måste problematiseras. Vi lever i ett snabbt föränderligt samhälle, där flexibiliteten anses som en önskvärd egenskap hos alla medborgare. Även inom skolan hyllas det flexibla som anses ge eleverna en större frihet och vissa avkall från reglerna, men det är endast vägen till målet som kan innehålla en viss flexibilitet, målet är redan på förhand utstakat (2001).

6.3.5 Språket som maktfaktor

I utvecklingssamtalet ligger det enligt Granath (2006) en kraft som inte själv talar och beskriver, men får de andra involverade som elev och eventuellt förälder att tala ut och beskriva sig själva. Den här dolda kraften kan liknas med den pastorala makten. Det som beskrivs och beslutas under utvecklingssamtalet skrivs ner i den obligatoriska individuella utvecklingsplanen. Den här handlingsplanen kommer sedan att följa eleven i fysisk form under hela skoltiden. Utvecklingssamtalet skall vara framåtskridande men den bygger på den dokumentation som läraren har fört om eleven. IUP:n är sedan det material som eleven, föräldrarna och läraren skall förhålla sig till under en längre period. Granath ställer sig kritisk till om man skall lägga så stor betydelse vid ett dokument som är hastigt nedskrivet under en mycket begränsad tid. Har man detta förhållningssätt till dokumentet får ordet i handlingsplanen en stor makt (2006). Ordets makt blir uppenbart i formandet av en individuell utvecklingsplan och det resonemang som både Nordin-Hultman och Andreasson för nedan blir på detta sätt värt att beakta.

Både Nordin-Hultman och Andreasson anser att i det diskursiva perspektivet är det språket som organiserar världen och ger det mening. Verkligheten skapas i diskursen och får sociala konsekvenser. Språket speglar inte sanningen och vidarebefordrar inte enbart information, utan språket producerar även sociala värden, relationer och identiteter(Nordin-Hultman, 2005 & Andreasson, 2007).

Andreasson för ett resonemang om den Andre som grundar sig på Annika Greves tolkningar av Emmanuel Levinas moralfilosofi där ett etiskt perspektiv betonas och där den Andre har rättigheten att vara olik mig själv. Jag kan inte bestämma i vilken riktning den Andres liv skall ta och jag kan inte förutse hur den Andre skall reagera. Som lärare kan du ha de bästa intentioner med en elev men du kan aldrig förutse hur eleven reagerar på dina föresatser. När vår bild av den Andre blir kategoriseringar och inte beskrivningar sker det på grund av att vi gör klassificeringar genom reduktioner i språket.

En skillnad mellan kategoriseringen och beskrivningen har att göra med relationen mellan oss själva och det som vi avser att beskriva och där beskrivningen kräver ett annat förhållningssätt till det vi beskriver (2007, s.40).

Att beskriva en annan människa är ingen oskyldig handling utan det är både maktbruk och även en betraktelse av överträdelsen av den andres olikhet. Andreasson anser att det är viktigt att lyfta fram de etiska infallsvinklarna och maktbruket som kopplas till den individuella utvecklingsplanen. Att det som läraren dokumenteras måste spegla dennes personliga etik och moral och inte bara följa målbeskrivningar och etiska regler (2007).

Individens tolkningar av sig själv som subjekt/objekt beror på vilket moraliskt ramverk individen befinner sig i. Andreasson lägger tyngden på att den viktigaste delen av identitetsskapandet bygger på dialogen och språket. I en interaktion mellan lärare och elev fungerar läraren som en uttolkare då hon är den som dokumenterar om elevens individuella egenskaper. På det här sättet formas elevens identitet efter uttolkarens texter. Uttolkaren ingår i det moraliska nätverk som uppstår föreställningar om hur "idealeleven" bör vara. Den individuella utvecklingsplanen utgår ibland från mycket känslig information om eleven, som hemförhållanden, skolförhållanden och även elevens inre känslor som läraren tar del av genom samtal. Den informationen leder till att uttolkaren dokumenterar identiteter och handlingar som speglar vilket sätt den ser på eleven som individ. Hur dessa bedömningar dokumenteras har sitt ursprung från vilken kunskap och förståelsehorisont uttolkaren har men även vilken kultur, traditioner, läromedel, styrdokument och samhällsmoral som institutionen bygger på. Den här dokumentationen bidrar till risken att eleven delvis kan tilldelas en identitet. Den här "påklitrade"³ nygamla identiteten skapar beteenden som eleven agerar efter utifrån den rådande diskursen (2007).

Andreasson belyser att det ofta är ord som "problem" och "svårt/svårigheter" som används för att beskriva skolsituationen för elever som bedöms ha skolsvårigheter. Läraren definierar problemet i de dokument som ligger till grund för utvecklingssamtalet. Trots att den individuella utvecklingsplanen skall skrivas i samverkan med eleven och föräldrarna är det lärarens ord som väger tyngst. Det är alltså utifrån skolans perspektiv dokumentet upprättas och eleven blir på så vis en aktör som skapas i skolans diskurs. Det tillhör inte ovanligheten att elevernas tillkortakommanden blir förvandlade till egenskaper hos eleven som individ. Elevernas svagheter radas upp med hjälp av listor. Genom detta tillvägagångssätt finns risken att eleven som person blir ensam ansvarig för sina eventuella problem. Genom listorna blir oftast det ramverk som verkar runt eleven osynligt, dokumentationen och den individuella utvecklingsplanen blir inte situationsbunden. Dokumentationen och den individuella utvecklingsplanen är ett obligatoriskt moment i den målstyrda skolan och det skrivs i ett bestämt syfte. Syftet är att påverka och synliggöra elevens lärande och beteende i en bestämd riktning, mot den rådande normen (2007).

6.4 Sammanfattning

Makt och styrning har förändrats i vårt samhälle genom tiderna, från att ha varit ett samhälle där den yttre styrningen var dominerande, till att vi nu styrs av inre val och beslut. Dessa förändringar bidrar till och kanske rent av är ett resultat av att skolan förändras, och när skolan förändras blir eleverna och lärarna också påverkade. Hur eleverna påverkas kan vi

³ Med "påklitrade" menar vi att eleven delvis format en identitet genom att bli betraktad av den andre (läraren).

egentligen inte veta, men vi har valt att ta med teorier om hur subjektsskapande kan gå till. Detta kopplar vi sedan till hur skolan formar individen genom att medvetet skapa individuella utvecklingsplaner där det omedvetna handlandet i form av exempelvis dokumentering av eleven ingår. De områden som vi rört oss inom i detta arbete är samhälle, skola och individ. Våra ambitioner har varit att upptäcka mönster på de förändringar som har skett i samhället och hur detta påverkar individerna, samt att se konflikter som kan komma att uppstå i samband med dessa.

7 Diskussion

Syftet med denna textanalys var att belysa fenomen som makt, styrning och subjekt på så väl samhälls-, organisations- som individnivå. Det vi intresserade oss för var dels hur samhällsförändringar har påverkat människan, samt att diskutera och problematisera om och i så fall hur detta skulle kunna bidra till skolans styrning av subjektet. IUP har blivit ett obligatoriskt moment i dagens skola, och en av frågorna som vi vill titta närmare på var skolan och IUP. Vi har använt oss av en diskurs analys där vi inom vår begrepps värld har tolkat de texter vi läst på ett subjektivt sätt. I denna avslutande diskussion kommer vi att ta vår utgångspunkt i de förändringar som skett i samhället när det gäller makt och styrningsteknologiers, för att sedan lyfta ner betydelsen av förändringarna till skolnivå. Efter diskussionen följer avsnitt om arbetets svagheter, didaktiska konsekvenser och vidare forskning.

7.1 Samhället och individen

Genom den litteratur som vi har läst har vi insett att samhället har genomgått förändringar som är av stor betydelse för oss individer. Från att ha varit ett samhälle styrt av yttre faktorer genom disciplinär makt, till ett samhälle som mer styrs av inre faktorer. Samtidigt som samhället förändras också normerna och vårt sätt att förhålla oss till dem. Individen har idag fått mer frihet och möjligheter att kunna påverka sin situation i samhället. Andreasson (2007) använder sig som tidigare nämnts av Foucaults begrepp *governmentality* när hon beskriver denna reglerade frihet, som innebär att du är fri att göra de val du vill så länge som dina val håller sig inom den rådande normen.

Vi tycker oss se vissa risker med den här individuella ”friheten”. Trots det faktum att friheten är reglerad efter den rådande samhällsnormen så räcker den till för att tillfredsställa den enskilde individen. Det här innebär att människan inom sin egen privata sfär gör fria val och beslut som direkt påverkar hans/hennes livssituation. Faran är enligt vår mening att individen nöjer sig med att fatta besluten inom det privata utrymmet och inte ser till samhället i stort. Varför skall man anstränga sig för att försöka påverka andra människors situation när man själv är tillfredsställd med det liv man har. Risken finns att detta skapar egocentriska människor som bara ser till sina egna behov, det här i sin tur kan bidra till att demokrati begreppets innehållsmässigt moraliska aspekter kommer i skymundan. Begrepp som alla *människors lika värde* och *solidaritet* kan försvagas. Det här resonemanget förstärks även av Wennbos resonemang (2005). De ledande maktpositionernas sanningar blir inte kritiskt granskande och ifrågasatta, om inte vi samhällsmedborgare bryr oss om det som ligger utanför vår personliga sfär. Det här alltmer individualistiska sättet att vara som människa tycker vi bidrar till skolans syn på eleven. Om vi går i den riktningen där den representativa demokratin blir mindre viktig för medborgarna, frågar vi oss hur man eventuellt skulle kunna bryta den här utvecklingen. Vi tror att svaret ligger i skolan, men att det är viktigt att där lyfta fram det kollektiva ansvaret i stället för att betoningen ligger på det individualistiska presterandet (2005).

7.2 Samhället och Skolan

Vi har gått från ett samhälle, styrt av yttre faktorer där den kollektiva andan i form av till exempel det svenska folkhemmet var idealet, till ett samhälle styrt av inre faktorer baserat på den enskilda individen.

När vi började läsa på lärarprogrammet så trodde vi att man som lärare kunde förändra samhället genom att ge eleverna verktygen att förverkliga detta. Eleverna skulle gå ut i samhället och göra de förändringar som krävdes.

Efter att ha läst all den litteratur som detta arbete har krävt, så inser vi att detta är inte helt korrekt. Vi har kommit till insikt om att skolan som institution inte på egenhand kan driva igenom några större förändringar i samhället då dess funktion till stor del är att reproducera de dominerande ideologiernas "sanningar".

Samhället idag behöver individer som är målmedvetna, flexibla och drivs av en inre motivation, och vars tro är att deras position i samhället är självvald. Vilket också Bourdieus och Passerons teori om den relativa autonomin i samhället stödjer. Hur har då denna förändring påverkat skolan? Samhället genomsyras av tron på den enskilda människans frihet, det blir då skolans uppdrag att forma dessa individer. I läroplanen står det att läraren skall utgå från att eleven vill och kan ta ett personligt ansvar för sina studier. Det här är mål som stärks av samhällets rådande ideal (Berner, Callewaert & Silberbrandt, 1977).

Både i läroplanen och i skolan som institution brottas utbildningssystemet med ett antal paradoxer. I läroplanen förekommer begrepp som *demokratiska värderingar*, *ansvarskännande samhällsmedborgare*, *grundläggande värderingar* och *solidaritet*. Vi finner de dels svårtolkade om vi ser de utifrån dagens samhälle, men också svåra att applicera på skolans elever. Vad betyder det att vara en solidarisk ansvarskännande individ i vårt samhälle? Är det att känna ansvar för sin privata sfärs existens eller är det att ha förmågan att kunna gå utanför den och känna ansvar för andra? Läroplanerna framhåller vikten av att undervisningen skall ske under demokratiska former och vara till för att fostra demokratiska samhällsmedborgare. Vi kan se en viss problematik i hur lärare idag ska kunna tolka begreppet demokratisk samhällsmedborgare. Eftersom vi tidigare beskrivit vår tolkning om hur människan idag har blivit mer egocentrisk beroende på den frihet som individen idag till viss del har, så finns risken att begreppet blir tolkat utifrån den individuella kontexten. Genom att skolan blir allt mer individuell så kan det här bidra till att den försvagar den *representativa* demokratin. Vi ställer oss frågan om skolan idag gör rätt i att ge det individuella så stor plats som det trots allt ges, och om vi är beredda att ta de eventuella konsekvenserna av det ställningstagandet?

Hur ska vi som lärare förhålla oss till den paradox som finns i läroplanen, då vi tycker att man kan se att den förmedlar två olika förhållningssätt som bidrar till formandet av eleven. Vi menar att begrepp som målmedvetenhet, inre motivation och eget ansvar är svåra att förena med begrepp som solidaritet, alla människors lika värde och ansvarskännande samhällsmedborgare. Den individualistiska diskursen dominerar i dagens samhälle, skolan bidrar till att reproducera den synen. Begrepp som solidaritet får då stå tillbaka för begrepp som den enskilda individens utveckling.

Ytterligare en paradox som kan återfinnas i utbildningssystemet handlar om mellan den officiella och den inofficiella läroplanen. Den officiella läroplanen förespråkar en

undervisning som skall ske under demokratiska former. Detta för att eleven ska utveckla sin förmåga att kunna ta ett större personligt ansvar över sin egen utbildning. Eleven ska också kunna påverka kunna påverka reellt inflytande över undervisningens innehåll och metod.

Under delar av vår utbildning har vi fått höra att skolan som institution kan upplevas som en trög verksamhet när det gäller förändringar. Nu kan vi till viss del förstå de bakomliggande orsakerna till denna tröghet. Samtidigt som vårt normativa uppdrag bygger på de demokratiska värderingarna när det gäller att forma den fria individen i samhället, så finns den dolda läroplanen också där. Om samhällets ideal är det fria individualistiska subjektet så skulle den dolda läroplanen kunna bidra till att bromsa upp och försvåra den här utvecklingen. Den flexibla eleven möter en skola som till viss del är oflexibel. Detta visar sig i de fastliggande traditionella ramverk som skolan grundats på. Eleverna möter dessa ramar i form av raster på bestämda tider, och stora klasser vilket kan bidra till minskade chanser att bli sedda.

Samhället har gått från den moderna positivistiska ideologin som innebar att det fanns en fattbar värld, där språket avbildade världen och där vi hela tiden gick mot ett bättre tillstånd. Utifrån det här sättet att se världen blev framstegstanken dominerande, och det gemensamma målet en viktig del. Denna syn blev ifrågasatt och vi började mer och mer gå åt den postmoderna ideologin. Här krockade två olika paradigmer, det kvantitativa och det kvalitativa sättet att se på kunskap och krocken blev framförallt synbar i samhällets institutioner som till exempel skolan. Det postmoderna synsättet innebar att det inte fanns någon absolut sanning, och gick mot decentralisering och målstyrning och genom detta krävdes nya former av kontroll.

Vilka blir då vinnarna i dagens skola? Det är en fråga som vi inte kan svara på fullt ut, det vi däremot kan göra utifrån det underlag vi har arbetat fram är att se tendenser till vilka som eventuellt blir samhällets vinnare. De elever som lättast kan ta till sig den undervisning som bedrivs i skolan är de som är målmedvetna och drivs av en inre motivation. De elever som innehar dessa egenskaper härstammar oftast från medelklassen eller överklassen. En av anledningarna till varför medelklassen kan anses som vinnare i skolan, är att de oftast har med sig hemifrån en vana att genom en agenda planera de dagliga aktiviteterna. Det kanske inte hör till ovanligheterna att både mamma och pappa har varsin planerings kalender, och kanske även barnens liv struktureras upp genom individuella planeringar. Förhåller det sig så får medelklassens barn på det här sättet ett försprång i skolan, eftersom de från början förstår och kan i större utsträckning se nyttan i att ha en individuell planering. De så kallade "vinnarna" i skolan i och med införandet av IUP:n blir genom det här resonemanget oftast medelklassens och överklassens barn.

Sammanfattningsvis kan vi utifrån ovanstående resonemang säga att samhället skapar, genom bland annat skolan de individer som de dominerande klasserna anser att samhället behöver. Skola blir på så vis en plats för reproduktionen av de klassförhållanden som råder i samhället.

I teorin fungerar parollen "en skola för alla" då skolan är obligatorisk och alla är välkomna. "En skola för alla" är utifrån vår diskussion i praktiken en skola som till stor del endast gynnar vissa elever. En av anledningarna kan vara de dolda funktionerna som förekommer i skolan. vi ställer oss bakom Broadys (2007) resonemang om att det inte går att ta bort de dolda funktionerna, men att de måste synliggöras.

Vi anser här att vi som lärare måste vara medvetna om vilka maktstrukturer som ligger till grund för skolan och dess organisation. Detta för att kunna, på bästa möjliga sätt, utöva sitt läraruppdrag. Vi är medvetna om att den enskilda läraren inte har stora möjligheter till att förändra detta orättvisa system i sin helhet. Ditt vi emellertid vill komma är att vi i vår roll som lärare kan påverka det "lilla" genom medvetenhet. Den kritiska forskningens grundtanke är att ifrågasätta de rådande diskursernas sanningar och det är först genom att synliggöra de bakomliggande orsakerna som förändring kan ske.

7.3 Skolan och eleven

Skolan har ur ett historiskt perspektiv grundat sina teorier om barns utveckling till stor del på utvecklingspsykologin, vars stora genomslagskraft Dion Sommer (2005) beskriver som en följd av den dåvarande vetenskapens starka position. Dessa stadier som de flesta barn till stor del följer, var tänkta som riktlinjer för bland annat barnmorskor, men också som ett sätt att se barnets utveckling ur ett historiskt kulturellt perspektiv. Det som samhället gjorde var att anamma dessa stadier och göra de till normer för det normala barnet, eller som i skolans fall, "idealeleven".

Wennbo (2005) beskriver att skolan allt mer försöker gå ifrån utvecklingspsykologins stadier för att mer se till det hela barnet. Läroplanen förespråkar till stor del synsättet om det hela barnet genom att förutsätta att alla elever vill och kan ta ansvar för sitt eget lärande, och känner nyfikenhet och lust till nya kunskaper.

Det positiva med att gå från utvecklingspsykologins rådande normer i skolan om hur barnet "bör" vara vid en viss ålder, är att eleven blir sedda ur ett helhetsperspektiv. Fördelarna med detta är att läraren tar sin utgångspunkt från den hela individen, alla utvecklas vi i olika takt. Det vi finner problematiskt här, är att vi har en målstyrdskola där tidsramen är densamma för alla elever. Utifrån de här förutsättningarna, måste läraren på något sätt göra en bedömning av var eleven befinner sig i förhållande till de uppsatta målen.

IUP:n skall utgå från var varje enskild elev befinner sig mot de uppsatta målen och hur eleven ska komma vidare i sin kunskapsutveckling. Samtidigt som läraren går ifrån utvecklingspsykologins rådande normer, går de till nya normsättningar. En eventuell fara med denna nya normsättning i skolan, kan vara att den grundar sig på subjektiva omdömen från läraren om eleven. För att läraren ska kunna bedöma både elevens sociala och kunskapsmässiga utveckling så krävs det att läraren, liksom forskaren observerar och dokumenterar. När man observerar och dokumenterar någon eller något gör man även kategorisering av objektet. Vi kan se en fara med denna subjektiva kategorisering, då den kan bli den rådande normen om var eleven bör befinna sig kunskapsmässigt eller hur eleven bör vara. Självklart bör det finnas någon sorts normer uppsatta i samband med bedömning, men det är viktigt att normerna sätts utifrån professionella och etiskt riktiga förhållanden. Lärares gemensamma profession och yrkesspråk blir en viktig del att fortsätta utveckla för att komma så nära som möjligt en rättvisare bedömning.

7.4 Individuella utvecklingsplaners eventuella konsekvenser

Vi ställer oss frågan om den individuella utvecklingsplanen är till fördel för eleven? Officiellt sett får eleven sitt första betyg i årskurs 8, även om diskussionerna i samhället tyder på att detta beslut kommer att ändras. De eventuella konsekvenser vi kan ana med det obligatoriska

införandet av IUP är att det kan få funktionen av ett inofficiellt betygs- och sorteringsverktyg redan från förskoleklass. Vad vi menar med det här är att samtidigt som IUP:n redan på ett tidigt stadium kan ”stämpla” elever med svårigheter, så kan den dessutom fungera som ett verktyg där eleven tidigt kan komma att få bära sina egna misslyckanden genom dokumentationen.

Det som dokumenteras i IUP:n är offentligt vilket innebär att andra personer, främst de som är verksamma inom skolan, kan läsa och bedöma eleven utifrån materialet. Vikten av att läraren är medveten om betydelsen av, hur man framställer en elev skriftligt är grundläggande för denna sortens dokumentation. Det är meningen att dokumentet skall följa med eleven genom hela skolgången, och framställs då eleven på ett enligt normerna avvikande sätt finns risken att eleven kan ta denna roll som tilldelats den förgiven. Som lärare är det viktigt att tänka på att andra vuxna runt omkring, kan grunda sina bedömningar av eleven utifrån det skrivna ordet, och att fastställda omdömen kan vara svåra att bryta.

Våra ambitioner med denna studie har varit att fördjupa oss i IUP:n och skolan sett utifrån ett samhällsperspektiv. Som lärare måste vi inse att de val vi gör i exempelvis klassrummet, inte alltid är medvetna val. Vi är införstådda med att de val en lärare gör under en dag inte alltid kan vara genomtänkta och uppbyggda utifrån en medvetenhet om de bakomliggande mönstrena, då det kan uppstå en viss turbulens i sociala möten mellan många människor. Det vi vill poängtera är att man som lärare ingår i en skoldiskurs, där bland annat språket och vissa bestämda handlingsmönster har konstruerats under en längre tid och blivit hegemoniska. Det vi har försökt att göra är att lyfta fram och problematisera delar av vår skoldiskurs, och koppla det till de bakomliggande samhällsstrukturerna. Denna resa som vi har gjort i samband med detta arbete har verkligen öppnat våra ögon och gett oss en större förståelse för skolan som institution. Vi anser att lärarutbildningen i större utsträckning än vad som sker idag, borde synliggöra och diskutera de dolda funktionerna som finns i skolan. Vi har sagt det innan och vi säger det igen, det är först när man blir medveten om någonting som synliggjorts som en förändring kan ske.

Varför införs IUP först nu? Utgår vi från Foucaults teorier om makt och styrning i samhället, har människan under en längre tid styrts av inre styrningsteknologier, där vi som individer invaggas i tron om att vi är fria. Vi har redan tidigare diskuterat skolan som en trög verksamhet när det gäller förändringar, och kanske är det först nu som governmentalitybegreppet implementerats i skolan. Förhåller det sig på detta sätt, som vi ser tendenser till att det gör, så skulle IUP:n kunna få funktionen som en styrningsteknologi. I samhället har governmentalitymentaliteten till stor del övertagit den disciplinära maktens roll. Vi tycks se att skolan här hamnar i en konflikt mellan två paradigmer. Vår förståelse är att samhällets reproduktion till stor del sker i skolan, en skola som skapar och formar de individer som samhället behöver. I skolan finns en strävan efter att forma eleven till en individ som till stor del styr sig själv, genom egenplanering och individuella utvecklingsplaner. Ser man på governmentality utifrån det här synsättet så borde det vara mer dominerande i skolan. Den konflikt som eventuellt kan vara aktuell i skolan, är att två diskurser kolliderar. Utifrån litteraturen så ser vi att den disciplinära styrningen ligger djupt rotad i skolan i form av de dolda funktionerna. Det går inte att frånga att eleverna i dagens skola blir påverkade av dessa båda diskurserna. En risk med detta skulle kunna bli att eleven inte förstår meningen med den egna planeringen och den flexibla skolgången.

Vi ser IUP som en del av governmentality begreppet där den får funktionen som en styrningsteknologi, vilket kan liknas vid den pastorala makten. Elevens inre synliggörs i

dokumentet, vilket kan bidra till att eleven blir mer sårbar. Vissa delar i läroplanen berör begrepp som innebär att skolan skall vara med och skapa den ”goda samhällsmedborgaren”, Andreasson (2007) beskriver IUPn som ett sätt att forma ”idealeleven” utifrån samhällets norm.

Konflikten mellan diskurserna i skolan skulle kunna vara en bidragande orsak till att allt fler elever inte går ur skolan med godkända betyg. Kanske kommer klasskillnaderna i samhället öka, då skolans krav på flexibla och ansvarstagande elever endast verkar passa ett fåtal.

7.5 Didaktiska tankar

För att kunna tolka makt, disciplinering och socialkontroll i en skolkontext anser vi att de bakomliggande samhällsstrukturerna måste synliggöras. Som färdig lärare är det svårt att se dessa mönster när man kliver rakt in i en verksam diskurs om man inte innan blivit medveten om de dolda funktionerna. Ett sätt att förändra ett pågående handlingsmönster är att synliggöra det. Det här är ett resonemang som både Broady (2007) och Gustafsson (1981) för, och som även är grunden i den kritiska teorin.

Vi tycker att lärarprogrammet bör tydliggöra dessa samhällsstrukturer som ligger till grund för den dolda läroplanen i skolan. Eftersom att detta blir en makthandling som eleverna är väl medvetna om men inte läraren, bör den belysas och återkomma regelbundet under hela utbildningen. Blir vi som blivande lärare inte medvetna om dessa dolda funktioner finns risken att vi på ett omedvetet sätt kränker elever offentligt. Skolan som arena utan kritisk reflektion bidrar till reproduktionen av traditionella ideologier. Ett av lärarens uppdrag enligt läroplanen är att eleverna utvecklar sin förmåga till att kritiskt granska och förhålla sig till fakta, och att de blir medvetna om de konsekvenser som det egna handlandet kan bidra till. Ska vi blivande lärare medvetandegöra eleverna om detta så borde vi själva också bli medvetna om de underliggande maktfunktionerna i skolans värld.

Att skriva underlaget till en IUP innebär att man hamnar i en maktrelation. Eleven observeras av läraren som dokumenterar och kategoriserar. Normen är bestämd av de vuxna i skolan vilket sätter eleven i en underordnad maktposition. Vi kan nog aldrig komma ifrån denna maktrelation eftersom makt uppstår i alla slags relationer, men att bli medveten framförallt som lärare vilka konsekvenserna kan bli för eleverna tror vi är viktigt.

7.6 Arbetets svagheter

Vi är medvetna om att en svaghet med vårt arbete är att den studie vi har gjort ingår i ett arbetsfält som är enormt stort, och att det forskats mycket inom området. Svårigheterna för oss har varit avgränsningen. Hade vi från början varit mer insatta i området och mer pålästa i litteraturen skulle fördjupningsarbetet förmodligen ha blivit bättre. Att på kort tid försöka sätta sig in i detta stora, och framförallt svåra och komplexa område har inte varit lätt då våra förkunskaper var minimala. Vi har gjort ett seriöst försök att försöka greppa detta område, och ta de små delarna som vi har ansett relevanta för vårt arbete för att sedan koppla samman detta till en helhet. En annan svaghet är att vi inte erhållit någon metodkunskap och att vi har lite erfarenhet av att skriva utifrån ett vetenskapligt perspektiv. Det kan ses som en svaghet att urvalet av texter inte är systematiserat och att de förekommande diskurser som behandlas inte

i någon egentlig mening ”analyseras”. Dock är vi nöjda med vad vi har åstadkommit utifrån våra förutsättningar. Den ökade medvetenheten som vi genom denna studie har uppnått, önskar vi att fler lärare och lärarstudenter fick möjlighet till.

7.9 Vidare forskning

Då vi har fokuserat på litteratur om samhället, skolan och individen ser vi möjligheter för vidare forskning genom att gå ut på skolorna och via intervjuer eller enkäter ta reda på hur medvetna lärarna är om de dolda funktionerna och de bakomliggande strukturerna som förekommer i skolan.

Referenser

Abrahamsson, B. (1973). Utbildningsfunktioner. *Sociologisk Forskning*, 1973(nr4), 3-19.

Alvesson, M & Deetz, Stanley. (2000). *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur

Andreasson, I. (2007). *Elevplanen som text – om identitet, genus, makt och styrning i skolans elevdokumentation*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis

Bergström, G & Boréus, K. (2005). *Textens mening och makt Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur

Berner, B. Callewaert, S & Silverbrandt, H. (red), (1977). Skola, ideologi och samhälle. Stockholm: Wahlström & Widstrand. Från: Artikelsamling Grundkurs i pedagogik PEO100, Delkurs 3

Broady, D. (2007) Den dolda läroplanen, *KRUT* nr 127 (3/2007). Föreningen Kritisk Utbildningstidskrift. Williamssons tryckeri: Solna (2007)

Börjesson, M. Palmblad, E & Wahl, T. (2005). *I skötsamhetens utmarker*. Eslöv: Brutus Östlings Bokförlag Symposion

Börjesson, M & Palmblad, E. (2003). *I problembarnens tid*. Stockholm: Carlssons Bokförlag

Dovemark, M. (2007). *Ansvar – hur lätt är det? Om ansvar, flexibilitet och valfrihet i en föränderlig skola*. Studentlitteratur

Elfström, I. (2005). Varför individuella utvecklingsplaner? *En studie om ett nytt utvärderingsverktyg i förskolan*. Stockholm: Institutionen för individ, omvärld och lärande (Individ, omvärld och lärande/Forskning nr 26)

Esaiasson, P, Gilljam, M, Oscarsson, H & Wängnerud, L (2007). *Metodpraktikan Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Tredje upplagan. Stockholm: Nordstedts Juridik AB

Fendler, L. (2001). Educating Flexible Souls: The Konstruktion of Subjectivity through Developmentality and Interaction. I K. Hultqvist, G. Dahlberg (Red.), *Governing the child in the new millennium* (s.119-142). New York: RoutledgeFalmer

Gilje, N & Grimen, H. (1992). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Daidalos

Granath, G. Ensam har du ansvaret! Om utvecklingssamtal som disciplinärt maktmedel. *Ord & Bild*, 2006 (nr 3-4), 78-89

Gustafsson, B. (2005). Marx, Gramsci och reproduktion. Utdrag ur avhandlingsmanus om Den Dolda Läroplanen (DDL). Från: Artikelsamling Grundkurs i pedagogik PEO100, Delkurs 3

Gustafsson, B. (1981). "Den dolda läroplanen" – en bok om hur samhällets ordning överförs till barnen genom skolans dagliga verksamhet -. Södertälje: Liber Utbildningsförlaget

Hultqvist, K. & Petersson, K. (1995). *Foucault Namnet på en modern vetenskaplig och filosofisk problematik*

Johansson, B. & Svedner, P O (2004). *Examensarbetet i lärarutbildningen Undersökningsmetoder och språklig utformning*. Uppsala: Kunskapsföretaget i Uppsala AB

Korp, H. (2003). *Kunskapsbedömning – hur, vad och varför*. Kalmar: Lenanders Grafiska AB

Lindgren, S-Å. (1998). Michel Foucault och sanningens historia. I P. Månson (Red.), *Moderna samhällsteorier* (s.344-370). Stockholm: Rabén Prisma

Lindholm, S. (1999). *Forska och skriva – En liten vägledning*. Lund: Academia Adacta AB

Lingard, T. (2001). Does the Code of Practice help secondary school SENCOs to improve learning. *British Journal of Special Education, December 2001(Volume 28, No. 4)*, 187-190.

Moreau, H & Wretman, S.(2006). *Individuella utvecklingsplaner och allmänna råden*. Hässleholm: Grundskoletidningen/Fortbildning ab

Månsson, P. (1998). Jürgen Habermas och moderniteten. I P. Månson (Red.), *Moderna samhällsteorier* (s.305-343). Stockholm: Rabén Prisma

Nordin-Hultman, E. (2005). *Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande*. Stockholm: Liber AB

Pearson, S. (2000) The relationship between schoolculture and IEPs *British Journal of Special Education, September 2000 (Volume 27, No.3)*, 145-149

Premer, K & Premer, L G. (2002). *Klassrummets moraliska ordning*. Malmö: Reprocentralen, Lärarutbildningen

Skolverket (2005) Allmänna råd och kommentarer Den individuella utvecklingsplanen

Skolverket (1994:1194). *Grundskoleförordningen (7kap. 2§)*. Stockholm: Skolverket

Stukat, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur

Sommer, D. (2005). *Barndomspsykologi Utveckling i en förändrad värld (Andra reviderade utgåvan)*. Malmö:Prinfo/Team Offset & Media

Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

Wennbo,K. (2005).*Individuell planering – ett led i en önskvärd pedagogisk utveckling?*

www.ne.se

Utbildningsdepartementet (1994) Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, Lpo 94

Åsberg, R.(2000). *Ontologi, epistemologi och metodologi*. Göteborg.

